

Encyklika Pia XI.

**o uspořádání společnosti, obnově
společenského řádu a jeho zdokonalení
podle zásad evangelia
ke 40. výročí vydání Rerum novarum**

z 15. května 1931

Ctihodní bratři, milovaní synové,

pozdrav a apoštolské požehnání!

Úvod

Rerum novarum a sociální encykliky před ní

1. Čtyřicet let uplynulo od chvíle, kdy Lev XIII. blahé paměti vydal skvělý okružní list *Rerum novarum*. Při tomto výročí si celý katolický svět tuto encykliku vděčně připomíná a chystá se ji důstojně oslavit.
2. Je pravda, že tomuto jedinečnému projevu pastýřské péče už připravovaly cestu jiné encykliky téhož našeho předchůdce: o základu lidské společnosti, tj. o rodině a ctihodné svátosti manželství,[\[1\]](#) o původu státní moci[\[2\]](#) a jejím spořádaném poměru k církvi,[\[3\]](#) o nejdůležitějších povinnostech křesťanských občanů vůči státu,[\[4\]](#) proti názorům socialistů,[\[5\]](#) proti zhoubné nauce o lidské svobodě[\[6\]](#) a jiné podobné projevy, které v bohaté míře vyjádřily smýšlení Lva XIII. Avšak encyklika *Rerum novarum* měla před jinými tu zvláštnost, že pro veškeré lidstvo stanovila bezpečné směrnice pro správné řešení tzv. sociální otázky, svízelné otázky lidské společnosti, a že tak učinila v době, kdy to bylo nejvhodnější a kdy toho bylo naléhavě třeba.

Podnět k vydání Rerum novarum

3. Nové směry v hospodářském životě a rozmach industrializace u celé řady národů vedly na sklonku devatenáctého století k tomu, že se stále více projevovalo, jak se lidská společnost rozdělila do dvou tříd: jedna z nich - počtem nepatrná - požívala téměř všech výhod, které v tak hojné míře poskytují moderní vynálezy, druhá třída, k níž náležejí nesmírné dělnické masy, tísněna hroznou chudobou, marně usilovala o to, aby se vyprostila z bídného postavení.

4. S tímto stavem věcí byli samozřejmě zcela srozuměni ti, kdo oplývali bohatstvím, a tento stav pokládali za výsledek neodvratně působících ekonomických zákonů. Proto chtěli, aby se veškerá péče o chudé přenechávala jedině dobročinné lásce - jako by láska měla za úkol zakrývat svým pláštěm hříchy proti spravedlnosti, hříchy, které zákonodárci nejenom trpěli, ale někdy je i přímo schvalovali. Dělníci, kterým naopak tento stav přinášel velmi tvrdý osud, jej snášeli s rozhořčením a vzpírali se proti tvrdému jhu, které na ně po dlouhou dobu doléhalo. Někteří z nich, podníceni ohnivými projevy špatných rádců, usilovali o všeobecný převrat, jiní - totiž ti, které jejich křesťanská výchova od takového zhoubného snažení odrazovala - došli k přesvědčení, že je třeba uskutečnit mnoho velmi hlubokých reforem, a to co nejdříve.

5. Stejného názoru bylo i mnoho katolíků - kněží i laiků - kteří již dávno, vedeni obdivuhodnou láskou, se snažili ulehčovat nezaviněnou bídu proletariátu. Tito lidé se nemohli nikterak smířit s myšlenkou, že by se tak velká a nepřiměřená nerovnost v rozdělení majetku srovnávala s plány nejmoudřejšího Tvůrce.

6. Všichni tito lidé upřímně hledali proti těmto politováníhodným společenským zlořádům účinný lék pro přítomnou dobu a opatření k ochraně před ještě horším nebezpečím pro budoucnost, ale - jak už to s sebou přináší lidská slabost i u nejlepších lidí - někde byli odmítáni jako nebezpečné živly, které chtějí stále jen zavádět nějaké novoty, jinde se proti nim postavili dokonce i jejich vlastní spolupracovníci v tomtéž dobrém díle, kteří však zastávali jiné názory. A tak nakonec zůstali v rozpacích stát uprostřed různých mínění a nevěděli, kam se mají obrátit.

7. V prudkém střetu názorů, kdy se spor vedl hned tím a hned oním směrem a často velmi bouřlivě, se oči všech - jak se to častěji stávalo a stává i při jiných příležitostech - upíraly k Petrovu stolci, posvátné schránce veškeré pravdy, odkud vycházejí do celého světa slova spásy. U nohou náměstka Kristova na zemi se scházel velký počet odborníků na sociální otázky - zaměstnavatelů i dělníků - a jako jedněmi ústy žádali, aby jim byla konečně naznačena spolehlivá cesta.

8. Papež, proslulý svou opatrností, o tom všem dlouho uvažoval sám před Bohem, přibral si pak na poradu nejlepší odborníky a ze všech stran pečlivě promýšlel všechny okolnosti, až nakonec veden svědomitostí v "apoštolském úřadu"[\[7\]](#) i tím, že kdyby mlčel, "nutně by to vyvolávalo dojem, že jsme zanedbali svou povinnost"[\[8\]](#), rozhodl se i v této věci dostát závazku svého učitelského úřadu, který mu byl Bohem svěřen, a promluvit k celé církvi Kristově, a tím i k veškerému lidstvu.

9. A tak zazněl 15. května 1891 dlouho žádaný hlas. Nedal se zastrašit nesnadností úkolu ani slabostí stáří, ale v nové a svěží síle vyzval lidstvo, aby se vydalo na poli sociálním na novou cestu.

O čem pojednává *Rerum novarum*

10. Ctihodní bratři a milovaní synové, je vám všem dobře známo podivuhodné učení, které proslavilo encykliku *Rerum novarum* v dějinách. Nejvyšší pastýř, naplněn bolestí nad tím, že tak velká část lidstva, dělníci, bez vlastní viny "byli vydáni nesvědomitosti zaměstnavatelů a nezřízené ziskuchtivosti"[9], v ní sám vzal velkodušně na sebe úkol ochránce. Nedoprošuje se pomoci ani u liberalismu, ani u socialismu; Vždyť liberalismus se ukázal naprosto neschopným řádně vyřešit sociální otázky a socialismus přicházel s lékem, který byl ještě daleko horší než choroba sama a byl by tak uvrhl lidskou společnost do nebezpečí ještě horších.

11. Papež použil své nesporné pravomoci a správně trval na tom, že především jemu bylo svěřeno chránit náboženství a rozhodovat o těch věcech, které těsně souvisejí s náboženstvím. Šlo o otázku, "jejíž řešení se pravděpodobně nenajde bez pomoci náboženství a církve"[10]. Opíral se jediné o nezměnitelné zásady, čerpané ze zdravého rozumu a Božího zjevení. A tak s důvěrou a "jako ten, kdo má moc" (Mt 7,29), ukázal "práva a povinnosti ve vzájemném poměru mezi zámožnými a proletáři, mezi těmi, kdo propůjčují kapitál, a těmi, kteří poskytují svou práci"[11]. Stanovil také, co by měla dělat církev, co vlády států a co ti, o jejichž zájmy zde běží.

12. Papežova apoštolská slova nevyzněla naprázdno. S úžasem jim naslouchali a s nesmírnou radostí je uvítali všichni, nejen poslušní synové církve, nýbrž i mnozí z těch, kdo bloudí vzdáleni pravdy nebo vzdáleni jednotné víry, a téměř všichni ti, kdo se nadále věnovali v sociální nebo hospodářské oblasti vědeckému bádání nebo zákonodárné činnosti.

13. Ale s největší radostí přijali encykliku křesťanští dělníci, kteří vycítili, že se jich ujala a je obhájila nejvyšší autorita na zemi, a všichni ti šlechtní mužové, kteří se při svém houževnatém úsilí o zlepšení postavení dělníků setkávali namnoze jen s netečností, často i s nenávisným podezříváním, a někdy přímo se zřejmým nepřátelstvím. Právem je u nich všech apoštolský list v takové úctě, že na četných místech se každoročně z vděčnosti koná vzpomínková oslava této encykliky. Tato oslava mívá různý ráz podle místních poměrů.

14. Encyklika byla přijata většinou se souhlasem. Vyskytli se však i lidé, které silně zneklidnila. Vznešené a ušlechtilé nauce Lva XIII., jež byla pro svět něčím neslýchaným, se dostalo rozpačitého či dokonce odmítavého přijetí i mezi některými katolíky; pro některé byla přímo pohoršením. Neboť odvážně sahala na modly liberalismu a kácela je; bourala zastaralé, vžitě předsudky a předpovídala budoucí vývoj ve směru, se kterým se nepočítalo. A tak lidé, kteří příliš lnuli k minulosti, opovrhovali touto novou sociální filozofií a bojácné duše se obávaly vystoupit do takových výšek. Nechyběli ani lidé, kteří se sice obdivovali tomuto zářnému ideálu, pokládali jej však za vysněný obraz dokonalosti, spíše žádoucí než reálně očekávatelný.

Důvody této nové encykliky

15. Čtyřicáté výročí vydání encykliky *Rerum novarum*, které s takovým nadšením všichni a všude - zvláště však katoličtí dělníci, scházející se v tomto Svatém městě - oslavují, poskytuje nám, ctihodní bratři a milovaní synové, vhodnou příležitost, abychom se ujali slova. Ohlédneme se znovu, jak velká dobrodiní z encykliky vyplynula pro katolickou církev i pro celou lidskou společnost. Proti některým pochybnostem pak zřetelně objasníme vynikající ekonomickou nauku a v některých bodech ji podrobněji rozvedeme. A nakonec zhodnotíme

dnešní hospodářský řád, vyslovíme svůj úsudek o socialismu, odkryjeme základní příčiny dnešního sociálního zmatku a zároveň ukážeme jedinou cestu k ozdravné reformě, totiž křesťanskou nápravu mravů. O tom všem chceme pojednat ve třech hlavních oddílech této encykliky.

I. Jaká dobrodiní vzešla z *Rerum novarum*

16. Když tedy začneme s tématem, které jsme si určili pro první oddíl, nesmíme opominout, abychom podle napomenutí sv. Ambrože "Není větší povinnosti, než býti vděčným"[\[12\]](#) vzdali neskonale dobrotivému Bohu díky za nesmírná dobrodiní, kterých se encyklikou Lva XIII. dostalo církvi a lidstvu. Kdybychom chtěli tato dobrodiní třeba jen zběžně vypočítat, museli bychom vypsát téměř veškeré sociální a ekonomické dějiny těchto čtyřiceti let. Je však možno tato dobrodiní roztrždit do tří hlavních skupin podle tri činitelů, se kterými počítal náš předchůdce pro provedení svého velikého díla obnovy.

1. PODNĚTY PRO CÍRKEV

17. Lev XIII. sám velmi dobře řekl, co je na prvním místě možno očekávat od církve: "Církev čerpá z evangelia nauku, s jejíž pomocí může být spor urovnán, nebo aspoň určitě zmírněn tak, že ztratí své ostří. Církev se rovněž snaží nejen poučovat, ale svými příkázáními řídit i život a mravy jednotlivců. Snaží se také neustále zlepšovat postavení dělníků mnoha velmi užitečnými zařízeními."[\[13\]](#)

Sociální učení

18. Církev nikterak nepřipustila, aby tyto poklady zůstaly nepoužity v jejím lůně, nýbrž hojně z nich čerpala pro žádoucí mír, a tím pro obecné blaho. Neboť Lev XIII. sám a jeho nástupcové tuto sociální a hospodářskou nauku encykliky *Rerum novarum* neustávali opět a opět hlásat a zdůrazňovat slovem i písmem a neustále ji přizpůsobovat poměrům a potřebám doby. Vždy přitom podávali důkazy lásky a pastýřské vytrvalosti, a to především tím, že se ujímali chudých a slabých.[\[14\]](#) Stejně si počínali četní biskupové, kteří tuto nauku vytrvale a důmyslně vysvětlovali, objasňovali svými výklady, přizpůsobovali ji poměrům zemí podle směrnic a pokynů Apoštolského stolce.[\[15\]](#)

19. Není tedy divu, že pod vedením církve se četní učení mužové z řad kněží i laiků pustili horlivě do úkolu vybudovat sociální a ekonomickou nauku, přiměřenou potřebám našeho věku. Byli při tom vedeni především snahou účinněji využít nezměnitelného a nezměněného učení církve na pomoc potřebám doby.

20. A tak ve světle encykliky *Rerum novarum*, která ukázala cestu, byla vybudována skutečná katolická sociální nauka. Ta se den ze dne neustále šíří a stále obohacuje neúnavným úsilím mužů, které jsme nazvali "pomocníky církve". Ti nedovolí, aby se katolická sociální nauka ukrývala jen ve vědeckém ústraní, ale vycházejí s ní ven na slunce i do nepohody, do všedního života. Jasným dokladem toho jsou velmi užitečné a hojně navštěvované sociální školy, zřizované při univerzitách, akademiích a seminářích; různé sociální kurzy a "sociální týdny", které se už často pořádají a přinášejí potěšující plody; studijní sociální kroužky a konečně účelné aktuální spisy určené pro různé okruhy čtenářů a rozšiřované nejrozmanitějším způsobem.

21. Požehnané účinky encykliky Lva XIII. se tímto nevyčerpávají. Nauka podávaná v encyklice *Rerum novarum* totiž pomalu a nepozorovaně pronikla i do okruhu těch, kdo nepatří ke katolické jednotě a kdo neuznávají pravomoc církve. Tak se katolické sociální zásady ponenáhlu staly společným majetkem celého lidstva. Máme radost z toho, že věčných pravd, které náš předchůdce blahé paměti důrazně vyhlásil, se často dovolávají a zastávají nejenom hlasy v časopisech a knihách i nekatolických, nýbrž také ve sněmovnách a soudních síních.

22. Jak to, že při obnově míru po strašlivé světové válce, po úplné přestavbě sociálních poměrů, přijali státníci význačných států mezi normy zákonně a spravedlivě upravující dělnickou práci mnoho zásad, které se shodují se zásadami a výzvami Lva XIII. tak obdivuhodně, že se zdá, jako by z nich byly záměrně vyvozeny? Opravdu, encyklika *Rerum novarum* je pamětihodným dokumentem, a je o ní právem možno užít slov proroka Izaiáše (11,12): "Vyzdvihne znamení národům."

Praktická sociální práce

23. Během doby, kdy v rozsáhlé míře mezi lidmi pronikaly rady Lva XIII. - a tomuto pronikání usnadňovalo cestu vědecké bádání -, přistoupilo se i k jejich praktickému využití. Bylo to především horlivé úsilí - spojené s dobročinností, která se projevovala činy - o povznesení té skupiny obyvatelstva, která, třebaže se vlivem novodobého rozmachu průmyslu nesmírně rozrostla, přece se ještě dosud v lidské společnosti nedostala na spravedlivý stupeň. Byla proto zanedbávána a takřka v opovržení. Máme zde na mysli dělnictvo, na jehož povznesení začali pod vedením biskupů neúnavně a s velkým duchovním užitkem pracovat světští kněží i řeholníci, přestože je od toho odváděly jiné pastorační problémy. Tato vytrvalá práce, jejímž cílem bylo vzbudit v dělnictvu křesťanské smýšlení, velmi napomohla i k tomu, že si dělníci uvědomili svou pravou důstojnost a že byli schopni s jasným poznáním práv i povinností své třídy postupovat zákonnou cestou a úspěšně vést i ostatní.

24. Dále se podařilo dosáhnout i lepšího existenčního zabezpečení pro dělníky. Neboť nejenom že se ve shodě s papežovou výzvou začala vytvářet dobročinná a charitativní zařízení, ale vznikala mimoto všude nová a stále početnější sdružení, ve kterých se podle pokynů církve a velmi často i pod vedením kněží svépomocnou činností podporovali navzájem dělníci, řemeslníci, rolníci, námezdní pracovníci a zaměstnanci všeho druhu.

2. JAKÉ PODNĚTY DALA ENCYKLIKA STÁTU

25. Pokud se týká státní moci, Lev XIII. překračuje směle hranice vymezené liberalismem a neústupně učí, že státní moc se nesmí pokládat jen za strážce práva a pořádku, nýbrž že se musí jak jen možno "veškerým zaměřením zákonodárství a všemi ustanoveními snažit o to, aby již z uspořádání státu samo sebou vyrůstalo blaho jak celku, tak jednotlivců" [16]. Že se jednotlivým občanům a rodinám musí samozřejmě ponechat spravedlivá volnost v jednání: že se však přitom musí zabezpečit obecné blaho a že se musí zamezit jakémukoli bezpráví. Že úkolem státní moci je chránit společnost jako celek i jednotlivé její členy: že se však při hájení soukromých práv musí brát zvlášť zřetel na slabé a chudé. "Neboť bohatí jsou dost zabezpečeni prostředky na svou ochranu, a proto tolik nepotřebují, aby je stát ochraňoval; chudý lid však prostředky na ochranu nemá a spoléhá se především na ochranu státu. Námezdní dělníci patří mezi chudé lidi; proto se jich má stát ujímat se zvláštní starostlivostí a prozíravostí." [17]

26. Nepopíráme sice, že vlády různých států se již před okružním listem Lva XIII. postaraly o některé nejnaléhavější potřeby dělnictva a že potlačily příliš kruté nespravedlnosti na něm páchané. Ale teprve potom, co zazněl do celého světa apoštolský hlas z Petrova stolce, uvědomily si vlády konečně plněji svou povinnost a odhodlaly se provádět výraznější sociální politiku.

27. Liberalismus, který byl se svými názory již dlouhou dobu na překážku účinné sociální činnosti státu, pozbyl v té době již moci. Encyklika dosáhla toho, že národy samy vzaly energicky a důkladně sociální politiku do vlastních rukou. Povzbudila také nejlepší katolíky, že nabídli své síly vládám k účinné práci v této oblasti. Často se stávali právě oni vynikajícími průkopníky této nové politiky i v zákonodárných sborech: dokonce sociální zákony, vydané v posledních dobách, sněmovnám často navrhli a vypracovali sluhové církve, dokonale proniknutí učením Lva XIII.; a titíž mužové se účinně přičiňovali o to, aby se tyto zákony přijaly i naplňovaly.

28. Z této stálé a neúnavné práce vzniklo i "pracovní právo", nový obor právní vědy, dřívějšímu věku zcela neznámý, jenž statečně chrání posvátná práva dělníků, vyplývající z důstojnosti člověka a křesťana; toto právo bere v ochranu duši, zdraví, síly, rodinu, domy, dílny, mzdu, bezpečnost při práci, vůbec vše, co se týká postavení pracujících, zvláště pak žen a dětí. I když se taková ustanovení neshodují všude a ve všech podrobnostech se směrnici Lva XIII., nelze popírat, že je v nich obsaženo mnoho z toho, co upomíná na encykliku *Rerum novarum*, jež má velmi velkou zásluhu o to, že se postavení dělníků zlepšilo.

3. JAKÉ PODNĚTY DALA ENCYKLIKA SVĚPOMOCI

29. Konečně ukazuje papež, známý svou velikou prozíravostí, že zaměstnavatelé i dělníci sami "mohou v sociální otázce mnoho udělat, vytvoří-li si instituce, kterými by se vhodně pomáhalo těm, kdo potřebují pomoci, a které by také obě třídy sblížovaly"[\[18\]](#). Na nejvýznačnější místo mezi těmito zařízeními klade papež sdružení, která by v sobě seskupovala buď samy dělníky, nebo zároveň dělníky i zaměstnavatele. Papež pak důkladně objasňuje a doporučuje tato sdružení a s moudrostí přímo obdivuhodnou vykládá jejich podstatu, úkoly, vhodnost, práva, povinnosti a zákony.

30. Tyto papežovy směrnice byly vydány skutečně v příhodné době, Neboť kruhy vládnoucí tehdy v různých státech, dosud ještě zcela oddané liberalismu, projevovaly takovým dělnickým organizacím málo přízně, dokonce je i otevřeně pronásledovaly. Přitom podobná sdružení jiných tříd obyvatelstva ochotně uznávaly a poskytovaly jim právní ochranu, protiprávně a nespravedlivě však odpíraly přirozené sdružovací právo těm, kdo ho na obranu proti útisku nejvíce potřebovali. Dokonce i někteří katolíci se dívali nevráživě na pokusy dělníků o vybudování takových sdružení - jako by to jaksi zavánělo socialismem nebo revolučním duchem.

Odborové dělnické organizace

31. Zásady Lva XIII. mají tedy pro jeho autoritu velký význam. Podařilo se jim zlomit tento odpor a rozptýlit podezření; staly se však ještě významnějšími tím, že nejen vybízely křesťanské dělníky, aby mezi sebou vytvořili organizace podle různých povolání, ale že jim dávaly návod, jak to učinit. Mnohé udržely na cestě povinnosti, ačkoliv byli lákáni do socialistických spolků, vydávajících se za jedinou ochranu a záštitu chudobných a utiskovaných.

32. Zvláště šťastný byl pokyn encykliky *Rerum novarum*, že při zakládání těchto spolků má platit zásada "Dělnické organizace ať se ustavují a jsou vedeny tak, aby byly co nejzpůsobivějším a nejpružnějším nástrojem pro účel, pro který jsou zřizovány, totiž k tomu, aby jednotlivým členům organizace dopomáhaly, pokud je to možné, k tělesnému a duchovnímu povznesení a k rodinnému prospěchu", že však "je evidentně nutné přihlížet k zdokonalení náboženského i mravního života jako k nejvýznačnějšímu cíli; sociální život se má vůbec řídit především tímto zřetelem"[\[19\]](#). Neboť "když jsou takto stanovy sdružení postaveny na náboženském základě, je uvolněna cesta k upevnění vzájemných vztahů mezi členy, aby se dosáhlo pokojného soužití a rozkvětu"[\[20\]](#).

33. Zakládání těchto spolků se věnovali všude s chvályhodnou horlivostí jak kněží, tak četní laici, chtějící doopravdy plně uskutečnit program Lva XIII. A tak tato sdružení vychovala dělníky skutečně křesťanské, takže nejen pilně pracovali ve svém povolání, ale zároveň svědomitě zachovávali spasitelné příkazy náboženské; dělníky, kteří dovedou účinně a pevně hájit své vlastní pozemské zájmy a práva, ale též zachovávat povinnou spravedlnost a upřímně se snaží o spolupráci s jinými společenskými třídami, aby obnovili veškerý společenský život v křesťanském duchu.

34. Tyto papežovy rady a napomenutí byly uskutečňovány různě podle poměrů v jednotlivých zemích. V některých státech jeden a týž spolek převzal plnění všech úkolů vytyčených papežem, jinde, kde k tomu okolnosti vybízely nebo to přímo vyžadovaly, došlo k jakémusi rozdělení úkolů a pro různé cíle byla založena různá sdružení: některá měla za úkol hájit na trhu práce práva a zákonem zajištěné zájmy členstva, jiná se starala, aby si členové navzájem pomáhali v záležitostech hospodářských, jiná pak se cele věnovala plnění úkolů náboženských, mravních a s nimi souvisejících.

35. Tuto druhou cestu volili zvláště tam, kde buď státní zákony, nebo určité hospodářské okolnosti či politováníhodná a v dnešní společnosti tolik rozšířená roztržštěnost názorů a neshovornost spolu s naléhavou nutností klást spojenými silami odpor semknutým řadám strůjčů revolucí, bránily založení čistě katolických odborových organizací. Za takových okolností se jeví jako nutné, aby katolíci vstupovali do odborových organizací smíšených, ovšem za předpokladu, že tyto organizace budou vždy uznávat právo a spravedlnost a ponechají katolickým členům plnou svobodu, aby se mohli řídit svým svědomím a poslouchat příkazy církve. Je úkolem biskupů, aby tam, kde takové organizace vzhledem k poměrům uznají za nezbytné a v náboženském ohledu bezpečné, dali schválení k tomu, aby se katolíci stali jejich členy. Budou mít přitom jistě na zřeteli i zásady a bezpečnostní opatření, která doporučil náš předchůdce Pius X. svatě paměti.[\[21\]](#) Prvním a nejdůležitějším bezpečnostním opatřením je, aby současně s těmito odborovými organizacemi zde vždy byly i dělnické spolky, které by horlivě usilovaly o dobrou náboženskou a mravní výchovu členstva, které by pak dokázalo proniknout odborová sdružení správným duchem, kterým je třeba se řídit při všem jednání. Tak budou mít tyto spolky požehnaný vliv i mimo okruh vlastních členů.

36. Tyto dělnické organizace jsou díky encyklice Lva XIII. všude na neustálém vzestupu, takže již nyní - ačkoliv organizace socialistické a komunistické je bohužel ještě stále počtem členstva převyšují - sdružují velmi značné množství dělnictva a mohou se jak uvnitř jednotlivých států, tak na mezinárodních sjezdech zasazovat o práva a zákonité požadavky katolických dělníků a zdravé křesťanské sociální zásady.

Jiné odborové organizace

37. To, co Lev XIII. tak moudře učil o přirozeném sdružovacím právu a co se s takovým úsilím snažil uskutečnit, se snadno začalo přenášet i do jiných povolání. Zřizovala se i jiná sdružení, ne pouze dělnická; a proto, jak se zdá, se musí této encyklice přičítat z velké části zásluha, že i mezi rolnictvem a jiným obyvatelstvem středního stavu tak vzkvétají a - jak je možno vidět - den ode dne se více množí velmi užitečná sdružení, v nichž se často šťastně spojují s hospodářskými výhodami i vzdělání ducha.

Organizace zaměstnavatelů

38. Nelze tvrdit totéž o sdruženích podnikatelů a průmyslových manažerů, jejichž zřízení si Lev XIII. vroucně přál: je nám líto, že se jich vytvořilo jen tak málo. Nezavinil to však jen nedostatek dobré vůle, nýbrž i daleko větší překážky, které se takovým sdružením stavějí do cesty; známe dobře ty překážky a dovedeme zhodnotit jejich závažnost. Doufáme však, že budou v krátké době zdolány i tyto překážky a s upřímnou radostí vítáme již nyní určité první cenné pokusy v této oblasti: jejich hojně plody slibují ještě hojnější výsledky v budoucnosti.[\[22\]](#)

Rerum novarum, Magna charta sociálního řádu

39. Všechny tyto požehnané účinky encykliky papeže Lva XIII., které jsme, ctihodní bratři a milovaní synové, spíše jen načrtli než dopodrobna vypsali, jsou tak četné a tak veliké, že jasně ukazují jednu věc: obraz lidské společnosti, jak jej onen nesmrtelný dokument podává, není jen krásným snem; naopak: náš předchůdce čerpal své zásady z evangelia - tedy ze zdroje vždy živého a životodárného - tyto zásady jsou proto s to onen zhoubný a lidskou společnost drásající boj alespoň zmírnit, když už by nebylo možno jej hned úplně odstranit. A že část tohoto dobrého semene, před čtyřiceti lety tak hojně rozsetého, padla na dobrou půdu, to dokazuje radostná žeň, kterou od té doby bohudík, sklídila pro spásu Kristova církve i veškeré lidstvo. Právem se smí říci, že encyklika Lva XIII. se během té dlouhé doby osvědčila jako *Magna charta*, o kterou se jako o svůj základ musí opírat veškerá katolická sociální činnost. Ti však, kdo - jak se zdá - tento papežský list a oslavnou vzpomínku na něj podceňují, buď tupí, co neznají, nebo to sice znají, ale vůbec to nechápou, anebo, pokud to chápou, usvědčuje je to z mimořádné nespravedlnosti a nevděku.

40. V minulých čtyřiceti letech se však vyskytly i určité pochybnosti, jak správně vykládat některé odstavce Lvovy encykliky. Pochybnosti se týkaly rovněž důsledků, které by se měly z encykliky vyvodit. To dalo i mezi katolíky podnět k výměně názorů, která nebyla vždy poklidná. A na druhé straně změněné potřeby naší doby a změněné poměry nutně vyžadují, aby se jim Lvova nauka pečlivě přizpůsobila a připojily se i některé dodatky. Proto se s radostí chápeme vhodné příležitosti, abychom, pokud je na nás, ve smyslu svého apoštolského poslání, které nám ukládá závazky ke všem (srov. Řím 1,14), tyto pochybnosti rozptýlili a vyhověli požadavkům nynější doby.

II. Pravomoc církve v oblasti hospodářské a sociální

41. Na začátku však musíme především zdůraznit to, co již dříve skvěle prokázal Lev XIII., že totiž máme právo a povinnost o sociálních a hospodářských záležitostech pronášet svůj soud s nejvyšší autoritou.[\[23\]](#) Je pravda, že církvi nebyl svěřen úkol, aby vedla lid pouze k tomuto proměnlivému a pomíjejícímu blahu, nýbrž k blahu věčnému; vměšovat se bez příčiny do těchto pozemských záležitostí pokládá církev za nesprávné.[\[24\]](#) Nesmí se však za nic na světě vzdát úřadu Bohem jí svěřeného, zasahovat se svou autoritou ne sice do věcí

"odborných", pro něž není ani vybavena vhodnými prostředky, ani k tomu nemá pověření, ale do všeho, co se vztahuje k mravnímu zákonu. Neboť proto nám byl od Boha svěřen poklad pravdy a velmi odpovědné poslání hlásat mravní zákon v celém rozsahu, vykládat jej a též naléhat, aby byl zachovávan, ať je to komu příjemné nebo nepříjemné. Toto poslání podřizuje našemu nejvyššímu soudu jak sociální, tak ekonomický řád.

42. Neboť i když se hospodářská činnost a mravouka řídí každá ve svém oboru svými zvláštními zásadami, je přesto chybné odtrhovat je od sebe tak, jako by hospodářský řád byl na řádu mravním zcela nezávislý. Takzvané ekonomické zákony, vyvozené z podstaty hospodářských statků a z vlastností a potřeb lidského těla a lidské duše, určují, co není na poli hospodářském dosažitelné a co je, a jakými prostředky je toho možno dosáhnout, avšak již sám rozum z podstaty věcí a z individuální a společenské přirozenosti člověka jasně poznává cíl, který Bůh, Stvořitel veškeré hospodářské činnosti, určil.

43. Je to jeden a týž mravní zákon, který nám velí, abychom při veškerém svém jednání usilovali o svůj nejvyšší a poslední cíl, ale právě tak abychom se v jednotlivých oborech činnosti nechali vést cíli, které příroda nebo spíše původce přírody Bůh jednotlivým oborům činnosti vytkl, a abychom tyto částečné, bližší a zvláštní cíle podřizovali cíli nejvyššímu. Budeme-li věrně poslouchat tento zákon, začlení se vhodně jednotlivé zvláštní cíle hospodářské, individuální i sociální do celkové soustavy cílů. My pak budeme kráčet jako po stupních ke stále vyšším cílům, až dospějeme k poslednímu cíli všech věcí, totiž k Bohu, jenž je sobě i nám nejvyšším a nevyčerpatelným dobrem.

1. VLASTNICKÉ PRÁVO

44. Přistupme teď k jednotlivým problémům. Začněme s právem na soukromé vlastnictví. Víte, ctihodní bratři a milovaní synové, že náš předchůdce blahé paměti statečně bránil právo na soukromé vlastnictví proti názorům socialistů své doby. Podával důkazy, že odstranění soukromého vlastnictví by nebylo pro dělnickou třídu ziskem, nýbrž nejvyšší zhoubou. Protože však někteří lidé - určitě neprávem! - pomlouvají papeže a také přímo církev, že stranil a dosud straní boháčům na úkor proletářů, a protože jsou dále mezi katolíky spory o pravý smysl vět Lva XIII., bude dobře, když katolickou nauku o této věci obhájíme před pomluvami a též uchráníme před nesprávnými výklady.

Individuální a sociální stránka majetku

45. Předně musí být plně jasno v jedné věci: ani Lev, ani katoličtí teologové, kteří učili pod vedením a v duchu církve, nikdy nepopírali ani nepochybovali o dvojí stránce vlastnictví, individuální a sociální, pokud totiž má vztah jen k jednotlivci nebo k obecnému blahu; ale vždy shodně tvrdili, že od přírody neboli od samého Stvořitele bylo lidem uděleno právo soukromého vlastnictví, jednak proto, aby se mohli o sebe a o své rodiny postarat, jednak aby pomocí této instituce statky, které Stvořitel určil pro veškeré lidstvo, tomuto účelu opravdu sloužily. Toho všeho není možné dosáhnout bez zachování jistého pevně stanoveného řádu.

46. Je tedy třeba se pečlivě vyvarovat dvojího nebezpečného úskalí. Na jedné straně popírání nebo oslabování sociální a veřejné funkce vlastnictví vede přímo k individualismu nebo se mu aspoň velmi přibližuje. Stejně tak odmítnutí nebo oslabení soukromé a individuální stránky tohoto práva nutně vede zase přímo ke kolektivismu nebo se k němu aspoň blíží. Pustíme-li to ze zřetele, sklouzneme po šikmé ploše rychle do mravního, právního a sociálního modernismu, před kterým jsme v okružním listu na počátku našeho pontifikátu

varovali.[25] Toto ať si zvláště uvědomí ti, kdo se v honbě za novotami neštítí obviňovat potupnými pomluvami církev, že údajně připustila, aby se do učení teologů vloudil pohanský pojem vlastnictví, který prý musí být za každou cenu nahrazen pojmem jiným, pojmem "křesťanským", jak jej v podivuhodné nevědomosti tito lidé nazývají.

Povinnosti plynoucí z vlastnictví

47. Aby spory, které se rozpoutaly kolem majetku a povinností s ním spojených, byly uvedeny do náležitých mezí, budiž hned na počátku jako základ pro další vývoje stanovena zásada - Lev XIII. to též zdůraznil rozlišování práva vlastnického od používání tohoto práva.[26] Že je třeba svědomitě zachovávat rozdělení majetku, nepřekračovat hranice práv vlastního majetku a nesahat loupeživě na právo jiných, to přikazuje takzvaná spravedlnost směnná; že však bohatí nesmějí užívat svého majetku jinak než způsobem mravně dovoleným, to již nepatří k této spravedlnosti, nýbrž mezi jiné ctnosti, jejichž plnění nemůže být vymáháno cestou soudní.[27] Proto neprávem někteří tvrdí, že majetek a správné používání majetku se řídí úplně týmiž zásadami; ještě méně odpovídá pravdě názor, že vlastnické právo zneužíváním nebo nepoužíváním zaniká nebo se ztrácí.

48. Proto konají užitečnou a záslužnou práci ti, kdo zachovávajíce svornost a čistotu učení, jak je vždy církev podávala, snaží se přesně určit vnitřní povahu těchto povinností a jejich hranice, které se zřetelem k potřebám celku omezují buď právo vlastnické samo, nebo jeho používání čili výkon. Naproti tomu se mýlí a bloudí ti, kdo chtějí individuální stránku majetku zeslabit tak, že ji vlastně ničí.

Co může stát

49. Že lidé v té věci skutečně musejí přihlížet nejenom k svému vlastnímu zájmu, nýbrž i k blahu obecnému, to vyplývá již z individuální a sociální stránky vlastnictví, jak jsme se o nich zmínili. Je pak úkolem státní moci, aby tyto povinnosti vymezila v jednotlivostech, kde by to vyžadovala nutnost a přirozený zákon sám na to nestačil. Proto státní moc - ovšem stále jen v rámci a v duchu zákona přirozeného a Božího - smí přesněji určit, co se zřetelem k opravdovým potřebám obecného blaha je vlastníkům při používání majetku dovoleno a co není. Lev XIII. dokonce moudře učil, že Bůh přenechal "snaživosti lidí a státním zřízením, aby provedli rozdělení majetku"[28]. Neboť že vlastnictví - zrovna tak jako i ostatní prvky sociálního života - není něčím zcela nezměnitelným, jak dokazují dějiny, to jsme při jisté příležitosti prohlásili těmito slovy: "Jak rozmanité formy mívá vlastnictví, počínajíc od pravěkého vlastnictví divokých a nevzdělaných kmenů (jaké můžeme i v naší době ještě někde vidět) přes majetkové formy doby patriarchální k různým podobám tyranidy (užívám toho slova v původním klasickém smyslu), pak k formám feudálním, monarchickým, až konečně k různým formám novější doby." [29] Je však zřejmé, že stát nesmí svůj úkol plnit jen podle vlastního uvážení. Neboť vždy musí samo přirozené vlastnické právo - a to i právo mít soukromý majetek i právo tento majetek odkazovat dědictvím - zůstat neporušené a nedotknutelné, protože stát je nemůže zrušit. "Vždyť člověk je starší než stát"[30] a také "rodina i pojmově i dějinně je dříve než stát"[31]. Proto také moudrý papež prohlásil, že stát nesmí přílišným daňovým zatížením soukromé majetky odčerpávat: "neboť právo soukromého vlastnictví není dáno lidem zákonem lidským, nýbrž zákonem přirozeným; proto je státní moc nesmí rušit, ale jen jeho užívání upravovat a uvádět do souladu s obecným blahem"[32]. - Když však stát majetky uvádí do souladu s potřebami obecného blaha, neprokazuje tím soukromým majitelům nepřátelskou, nýbrž přátelskou službu, neboť takovým způsobem účinně zabraňuje, aby soukromé vlastnictví, jež nekonečně prozíravý

Původce přírody určil k tomu, aby lidský život ulehčovalo, nebylo příčinou nesnesitelných obtíží a nepřipravovalo si tak samo záhubu. Stát tím neruší soukromé vlastnictví, nýbrž je chrání, a soukromý majetek nezeslabuje, nýbrž posiluje.

Povinnosti vztahující se k přebývajícím příjmům

50. Člověku se jeho volné příjmy - totiž ty příjmy, které už nepotřebuje k slušnému a svému stavu přiměřenému životu - neponechávají tak, aby jich používal podle své libovůle a podle svých choutek: přikázání dokonce velmi přísně zavazuje bohaté lidi, aby konali skutky almužny, dobročinnosti a štedré velkorysosti. Písmo svaté i církevní otcové to hlásají ustavičně a naprosto otevřeně.

51. Vynakládat pak bohatší příjmy na to, aby se vytvářela pracovní příležitost a možnost výdělku - pokud se při tom lidstvu opatřují statky opravdu užitečné -, to je třeba posuzovat jako vynikající a potřebám doby plně odpovídající ctnostný skutek velkorysosti, jak můžeme vyvodit ze zásad "Andělského učitele"[\[33\]](#).

Právní důsledky nabývání vlastnictví

52. Soukromého vlastnictví se původně nabývalo zaborem věci, která dosud nikomu nenáležela, nebo prací čili tzv. specifikací. To přesvědčivě a jasně dokazuje tradice všech dob i učení našeho předchůdce Lva. Neboť i když někteří zastávají opačný názor, nikomu se neděje křivda, když si někdo přisvojí věc, která již nebo ještě nikomu nepatří; práce pak, kterou někdo koná ve svém vlastním jménu a jíž věc nabývá nové formy nebo vyšší hodnoty, jediné taková práce dává vykonavateli právo na užívání plodů této námahy.

2. KAPITÁL A PRÁCE

53. Docela jinak je tomu, když se práce pronajímá jiným, tedy se koná na věci cizí. O této práci plně platí, co říká Lev XIII., že je "svatá pravda, že národní bohatství nevzniká odjinud než z práce dělnické"[\[34\]](#). Nevidíme snad, že ty nesmírné statky, které tvoří bohatství lidí, vznikají v dělnických rukách a vycházejí z nich, ať už pracují samy, nebo vyzbrojeny nástroji či stroji, které podivuhodným způsobem zvyšují výkonnost? Je dokonce známo, že se ještě nikdy žádný národ z bídy a nedostatku nepozvedl k lepšímu blahobytu, leč když se spojili v usilovné práci všichni občané - ti, kdo práci řídí, i ti, kdo ji vykonávají. Ale stejně tak je zřejmé, že i ty nejusilovnější pokusy by byly bývaly marné a bezúspěšné, dokonce že by se k nim ani nebylo mohlo přikročit, kdyby Bůh, Stvořitel všeho, nebyl ve své dobrotě dříve těmto národům daroval přírodní bohatství a přirozené prostředky, přírodní zdroje a síly. Neboť? co jiného znamená pracovat než na nich nebo s jejich pomocí vykonávat činnost, při které působí tělesné nebo duševní síly? Přirozený zákon neboli vůle Boží tímto zákonem prohlášená vyžaduje, aby se při používání těchto přírodních zdrojů jako výrobních prostředků zachoval správný řád; tento řád záleží v tom, že každá věc má svého pána. Nepracuje-li tedy člověk na svém vlastnictví, je třeba spojit práci jednoho a výrobní prostředky druhého, neboť žádné z nich samo o sobě nedokáže nic. To měl jistě na zřeteli Lev XIII., když psal: "Kapitál nemůže být bez práce, ani práce bez kapitálu."[\[35\]](#) Proto je zcela mylné připisovat buď jen kapitálu, nebo jen práci to, čeho bylo dosaženo jen jejich součinností. A je naprosto nespravedlivé, když si jeden z těchto činitelů přisvojuje veškerý výsledek díla, a tím přehlíží přínos druhého činitele.

Protiprávní nároky kapitálu

54. Po dlouhou dobu si však majetek neboli "kapitál" pro sebe nárokoval příliš veliký podíl. Veškeré výtěžky výroby, veškerý výnos si kapitál uchvacoval pro sebe a dělníkům ponechával sotva tolik, kolik stačilo k zotavení a obnovení jejich pracovní síly. Hlásalo se totiž, že jakýmsi hospodářským zákonem, proti němuž nelze vůbec nic dělat, se veškerý kapitál soustřeďuje a přechází do rukou boháčů a že podle téhož zákona jsou dělníci odsouzeni k trvalé bídě a k životu v nedostatku. To byla aspoň teorie liberálů, jimž se obvykle říká liberálové manchesterští. Je sice pravda, že skutečný život se s touto teorií vždy a všude nekryl; nelze však popírat, že ekonomické a sociální podmínky k tomu vytrvale směřovaly. Nikdo se tedy nebude divit, že tyto nesprávné zásady, tyto chybné požadavky byly prudce potírány, a to ne pouze těmi, které připravovaly o jejich přirozené právo zlepšit si své hospodářské postavení.

Nespravedlivé nároky práce

55. K dělníkům, pobouřeným takovou křivdou, se přidala i inteligence a proti údajnému ekonomickému zákonu postavila stejně vymyšlený mravní postulát: že veškerý výnos nebo příjem podle práva připadá dělnictvu. Je dovoleno odejmout z něho pouze tolik, kolik je nezbytné k udržení a obnově kapitálu. Tento požadavek je mnohem svůdnější než blud některých socialistů, kteří tvrdí, že všechny výrobní prostředky mají přejít do vlastnictví státu, čili že mají být znárodněny. Tento blud je též mnohem nebezpečnější a mnohem více dokáže oklamat lidi, kteří se nemají dost na pozoru. Je to sladký jed, který dychtivě srkají mnozí ti, jež nemohl oklamat otevřený socialismus.

Vůdčí zásada pro spravedlivé rozdělení výnosu

56. Je nepochybné, že před oběma těmito teoriemi, neměl-li se těmito nesprávnými názory zatarasit přístup ke spravedlnosti a pokoji, musela varovat velmi moudrá slova našeho předchůdce: "Země, jakkoliv rozdělená mezi jednotlivce, nepřestává sloužit společnému užítku všech."[\[36\]](#) Totéž učíme i my o něco výše, když jsme řekli, že - aby mohly stvořené statky poskytovat lidem onen užitek, a to v jistém a bezpečném řádu - sama přirozenost vedla k soukromému vlastnictví a k rozdělení statků. To je třeba mít stále na zřeteli, nemá-li se zbloudit z pravé cesty.

57. Každé rozdělení statků a bohatství mezi lidmi není však vhodné k tomu, aby se cíle zamýšleného Bohem dosáhlo buď vůbec, nebo v dostatečné míře. Proto je třeba, aby se bohatství, které se hospodářsko-sociálním pokrokem stále rozmnožuje, přidělilo jednotlivým lidem a třídám lidstva tak, aby byl zabezpečen obecný prospěch, o němž s chválou mluví Lev XIII. Nebo jinými slovy: je třeba je rozdělit tak, aby bylo dobře postaráno o obecné blaho celé společnosti. Tento zákon sociální spravedlnosti zakazuje, aby některá třída vylučovala z podílu na statcích jinou třídu. Proviňuje se tedy proti zákonu spravedlnosti třída bohatých, která- jako by se při svém bohatství oddávala bezstarostnosti - považuje za spravedlivý řád ten, v němž jí připadá všechno a proletářům nic; stejně se však proviňuje i proletariát, když - rozhořčen křivdami a pokoušen k tomu, aby se třeba špatnými prostředky domáhal svého jediného práva, jehož si je vědom chce mít všechno pro sebe, protože prý vše je vytvořeno jeho rukama, útočí a domáhá se zrušení majetku a důchodů, pokud by nebyly získány prací, ať je to majetek a důchod jakýkoli, anebo ať má v lidském soužití jakoukoli úlohu. A útočí na ně a domáhá se jejich odstranění jedině proto, že jsou bezpracné. Nesmí se pominout, že v této věci se někteří nevhodně a neprávem odvolávají na apoštolův výrok: "Kdo nechce pracovat, ať nejí"[\[37\]](#), neboť apoštol pronáší soud o těch, kdo nepracují, i když pracovat mohou a mají, a napomíná, že se čas a tělesné a duševní síly musí pečlivě používat a že

nesmíme obtěžovat jiné, můžeme-li se o sebe postarat sami. Apoštol však neučí, že práce je jediným právním důvodem k zajištění obživy a důchodu.[\[38\]](#)

58. Každému ať se tedy přidělí jeho podíl na statcích; a musí se usilovat o to, aby se rozdělení pozemských statků provedlo a upravilo podle zásad obecného blaha neboli sociální spravedlnosti. Dnes je však veliký protiklad mezi malým počtem velkých boháčů a nesmírným množstvím chudáků a v rozdělení majetku je tedy velmi velmi vážný nesoulad, jak vidí každý, kdo nepostrádá cit.

3. ODPROLETARIZOVÁNÍ PROLETARIÁTU

59. Cíl, ke kterému se musí nezbytně směřovat, označil již náš předchůdce: odproletarizování proletariátu. Je třeba to říkat hodně důrazně a velmi naléhavě opakovat, protože se často na tak spásné papežovy pokyny zapomnělo, buď že se úmyslně zamlčovaly, nebo že se vyhlašovaly za neproveditelné. Ve skutečnosti se však provést dají a mají. A tyto pokyny nepozbyly na důležitosti a moudrosti ani v naší době, ačkoliv se již poněkud zmírnil onen "pauperismus", který Lev XIII. ve své době v takové hrůznosti viděl. Postavení dělníků, zvláště ve vyspělejších a větších státech, se jistě zlepšilo a stalo se spravedlivějším; nedá se říci, že by všichni dělníci v těchto státech žili v bídě a trpěli nedostatkem. Když však moderní technika a industrializace velmi prudce pronikly do nesčetných krajů - jak do takzvaných nových zemí, tak i do říší se starobyloú kulturou na Dálném východě - a zmocnily se jich, nekonečně vzrostl počet nuzných proletářů, jejichž nárek volá ze země k Bohu. K tomu přistupuje obrovská armáda zemědělských nádeníků, stlačených na nejnižší životní úroveň a zbavených jakékoliv naděje, že se kdy dopracují "nějakého, aspoň nevelkého, majetku"[\[39\]](#), a proto trvale spjatých s postavením proletářů, nedojde-li k přiměřené a účinné pomoci.

60. Je jistě pravda, že je třeba dobře rozlišovat mezi proletariátem a pauperismem. Avšak nesmírné množství proletářů na jedné straně a na druhé nesmírné jmění poměrně malé skupiny úžasných boháčů je dost spolehlivým důkazem, že pozemské statky, které jsou v našem věku takzvané "industrializace" v tak hojné míře vyráběny, nejsou rozdělovány spravedlivě a že různé třídy lidstva na nich nemají takový podíl, jaký by mít měly.

Záchrana proletariátu nabytím jmění

61. Proto se musí s největším úsilím pracovat na tom, aby se alespoň v budoucnosti nově vytvořené hospodářské statky hromadily v rukou majetných kruhů pouze ve spravedlivé míře, avšak hojně se jich dostalo těm, kdo poskytují svou práci. Ne proto, aby v práci ochabovali - neboť člověk se zrodil k práci jako pták k letu -, ale aby šetrností rozmnožovali rodinné jmění a aby rozmnožené jmění moudře spravovali, a tak snáze a bezpečněji unesli rodinná břemena; když se povznesou nad existenční nejistotu, která je životním osudem proletářů, aby nejen dovedli přečkat různé změny a životní krize, ale aby nabyli i důvěru, že po jejich smrti budou aspoň do jisté míry zajištěni i jejich pozůstalí.

62. To všechno náš předchůdce nejen naznačil, nýbrž i jasně a přímo prohlásil. A my to v této své encyklice s nejvyšším důrazem opakujeme. Nikdo ať si nenamlouvá, že je možné účinně uhájít veřejný pořádek, pokoj a mír v lidské společnosti proti revolučním činitelům, nepřikročí-li se rázně a bezodkladně k provádění tohoto pokynu.

4. SPRAVEDLIVÁ MZDA

63. To však nebude možno uskutečnit, neumožní-li se proletářům, aby se pílí a šetrností dopracovali nějakého jmění, jak jsme již, jdouce zde po stopách svého předchůdce, naznačili. Odkud si však bude moci něco ušetřit ten, kdo nemá nic jiného než práci, než ze mzdy za tuto práci (a bude-li ovšem živ šetrně), aby si tak opatřil to, čeho je k živobytí zapotřebí? Promluvme tedy o mzdě, kterou nazval Lev XIII. "velmi důležitou otázkou"[\[40\]](#). Jeho učení a příkazy, kde toho bude třeba, vysvětlíme a rozvedeme podrobněji.

Námezdný poměr není sám o sobě nespravedlivý

64. Především ti, kdo hlásají, že pracovní a námezdná smlouva je již svou podstatou nespravedlivá a že tedy musí být nahrazena smlouvou společenskou, učí něčemu neudržitelnému a pomlouvají našeho předchůdce, jehož encyklika s námezdným poměrem nejenom počítá, nýbrž se jím i podrobně zabývá, aby byl upraven podle zásad spravedlnosti.

65. Soudíme však, že za nynějších společenských poměrů bude vhodnější, bude-li pracovní smlouva, pokud je možno, poněkud mírněna smlouvou společenskou, jak se to již v různých formách začalo uskutečňovat, ke značenému užitku dělníků i zaměstnavatelů. Tak dosáhnou dělníci a zaměstnanci té či oné formy spoluúčasti na vlastnictví a správě nebo určitý podíl na jeho zisku.

66. Že se však při stanovení spravedlivé výše mzdy musí přihlížet k více zřetelům, to vyslovil moudře již Lev XIII. památnými slovy: "Má-li se stanovit mzda skutečně spravedlivě, je nutno přihlížet k více okolnostem."[\[41\]](#)

67. Touto myšlenkou zcela vyvrací zjednodušující názory těch, kdo se domnívají, že se tato velmi obtížná záležitost dá hravě vyřídit. Přihlížejí při tom jen k jediné zásadě nebo měřítku, a to ještě k zásadě zcela pochybné.

68. Neboť na velkém omylu jsou ti, kdo bez rozpaků šíří zásadu, že práce má takovou cenu a má být odměněna mzdou tak velikou, jakou cenu mají produkty jí získané, že tedy dělník má právo žádat plný výnos práce. Jak je tento požadavek nesprávný, vyplývá již z toho, co jsme vyložili v odstavcích o poměru kapitálu a práce.

Individuální a sociální charakter práce

69. Při vlastnictví se musí brát v úvahu dvojí stránka: osobní neboli individuální, ale též sociální. Je jasné, že totéž platí o práci, zvláště o té, která je pronajímána jinému. Neboť kdyby neexistoval opravdu sociální organismus, kdyby sociální a právní řád nechránil vykonávání práce, kdyby různé živnosti, které na sobě navzájem závisejí, nebyly mezi sebou ve shodě a nedoplňovaly se, kdyby - a to je ještě důležitější - se nesdružovaly rozum, majetek a práce a netvořily jakousi jednotu, pak by lidské přičinění nemohlo nést ovoce. Lidská práce nemůže být spravedlivě oceněna a přiměřeně odměněna, nebere-li se v úvahu její společenská a individuální povaha.

Trojí zvlášť význačný zřetel

70. Z tohoto dvojího charakteru, lidské práci bytostně vlastního, vyplývají velmi důležité důsledky, jimiž se má řídit a podle nichž se má i stanovit výše mzdy.

a) Pokrytí životních potřeb dělníka a jeho rodiny

71. Především se má dělníku poskytnout mzda dostatečná k tomu, aby mohl uživit sebe i svou rodinu. [42] Je jistě záhodno, aby i ostatní členové rodiny podle svých sil přispívali ke společné výživě všech, jak to vidáme především v rodinách rolnických, ale též v mnohých rodinách řemeslníků a maloobchodníků. Nelze však snášet, aby se zneužívalo dětského věku a slabé ženy. Matky ať pracují nejraději doma nebo někde blízko domova a věnují se starostem o domácnost. Je však nejhorším zlořádem, jenž musí být všemi prostředky potírán, když pro nedostatečnost otcovy mzdy jsou matky nuceny k výdělečné činnosti mimo domov a musejí zanedbávat své zvláštní starosti a povinnosti, především výchovu dětí. Všemi silami je proto třeba usilovat o to, aby otcové dostávali mzdu dostatečnou ke slušnému krytí společných potřeb rodiny. Nebude-li možno toho za současných poměrů vždy dosáhnout, sociální spravedlnost vyžaduje, aby se co nejdříve zjednala náprava a taková mzda se zabezpečila každému dospělému dělníkovi. Se zaslouženým uznáním zde budiž vzpomenuť všech, kteří s rozvahou a k užítku zkoušeli cesty, jimiž by se mzda přizpůsobila rodinným nákladům tak, aby se s jejich růstem zvyšovala o příplatek, nebo dokonce aby se uspokojily mimořádné potřeby, pokud nastanou.

b) Hospodářský stav podniku

72. Při stanovení výše mzdy je třeba počítat i se situací podniku a podnikatele; neboť by bylo nespravedlivé vymáhat příliš vysokou mzdu, jakou by podnik mohl platit jedině za cenu vlastního pádu a z toho vyplývající pohromy pro dělníky. Jestliže však je důvodem menšího zisku malá výkonnost, lenost nebo nezájem o technický nebo hospodářský pokrok, nesmí se to považovat za spravedlivý důvod ke snížení mzdy dělníkům. Nemá-li pak podnik sám dostatečné příjmy, které by stačily na placení spravedlivé mzdy dělníkům, protože ho buď tísní nespravedlivá břemena, nebo je nucen prodávat vyrobené zboží pod spravedlivou cenou, dopouštějí se ti, kdo na něj vyvíjejí takový nátlak, těžkého hříchu; neboť připravují o spravedlivou mzdu dělníky, kteří jsou z nezbytnosti nuceni přijmout nižší mzdu, než by si spravedlivě zasloužovali.

73. Spojenými silami a přemýšlením ať tedy všichni dělníci i zaměstnavatelé překonávají překážky. V tomto prospěšném díle ať jim napomáhá moudrá a prozíravá státní politika. Kdyby však došlo v podniku ke krajně kritické situaci, pak by se muselo uvážít, zda může podnik pracovat dále nebo zda je nutno postarat se o dělníky nějak jinak. Při tomto velmi zodpovědném rozhodování musí zaměstnavatele a dělníky spojovat niterná solidárnost a křesťanská svornost, jež musí účinně působit.

c) Obecné blaho

74. Výše mzdy musí být konečně přiměřená obecnému hospodářskému zájmu. Již jsme vyložili, jak je důležité pro všeobecný blahobyť, aby si mohli dělníci i úředníci uspořít nějakou částku mzdy, jež by jim zbyla po úhradě nutných výdajů, a postupně si tak zahospodařit nějaké jmění. Nesmí se však přehlédnout ještě jiná věc, stejně důležitá a v naší době zvláště naléhavá, aby se totiž poskytla příležitost k práci těm, kdo pracovat mohou a chtějí. To však závisí v nemalé míře na výši mzdy: ta to může příznivě ovlivňovat, drží-li se ve správných mezích, naopak může být na překážku, když tyto hranice překračuje. Je známo, že příliš nízké i příliš vysoké mzdy bývaly příčinou nezaměstnanosti. Tato nezaměstnanost, zvláště dlouhotrvající a masová, jak ji zažíváme v době našeho pontifikátu, uvrhla dělníky do bídy a pokušení, zničila blahobyť států, rozvrátila veřejný pořádek, pokoj a mír celého světa.

Je tedy v rozporu se sociální spravedlností, když se pro osobní prospěch a bez zřetele na obecné blaho mzdy buď příliš stlačují, nebo příliš zvyšují: sociální spravedlnost vyžaduje, aby se mzdy harmonicky upravovaly pokud možno tak, aby co nejvíce lidí mohlo nalézt práci a získat přiměřené prostředky k živobytí.

75. Výhodně působí též správný poměr mezi mzdami: s tím těsně souvisí správný poměr mezi cenami výrobků různých hospodářských odvětví, jako je např. zemědělství, průmysl a jiné. Když se na toto vše řádně dbá, různá hospodářská odvětví do jisté míry srostou v jedno velké hospodářské tělo a podobně jako jednotlivé údy si budou navzájem pomáhat a doplňovat se. Neboť teprve tehdy bude mít národní hospodářství pevný základ a splní svou úlohu, budou-li celé společnosti i jednotlivcům dostupné všechny statky, získané z přírodního bohatství, pomocí výrobní techniky a společenské organizace hospodářského života. Těchto statků má být tolik, kolik je třeba, aby se nejen vyhovělo nezbytným potřebám a oprávněným požadavkům, ale též k tomu, aby se lidé povznesli na vyšší hmotnou a kulturní úroveň, která - když se zachová rozumná míra - ctnosti nejen neuškodí, nýbrž velmi prospívá. [\[43\]](#)

5. NOVÝ SPOLEČENSKÝ ŘÁD

76. Co jsme dosud řekli o spravedlivém rozdělení statků a o spravedlivých mzdách, se bezprostředně týká jednotlivých osob a k společenskému řádu se to vztahuje jen nepřímo. Náš předchůdce Lev XIII. věnoval všechno své úsilí a myšlenky tomu, aby společenský řád byl přebudován podle zásad zdravé filozofie a zdokonalen ve smyslu vznešených příkazů spásného plánu evangelia.

77. Ale k tomu, aby tyto šťastné počátky byly zabezpečeny a pokračovalo se dále a lidstvo tak dosáhlo ještě hojnějších a radostnějších výsledků, jsou nezbytné hlavně dvě věci: reforma institucí a náprava mravů.

78. Když mluvíme o reformě institucí, máme především na mysli stát. Ne že by se od jeho činnosti měla očekávat veškerá spása, ale proto, že vinou "individualismu", o němž byla řeč výše, dospěly věci tak daleko, že dříve tak bohatý společenský život - složitý a vnitřně harmonický - tvořený kdysi prostřednictvím rozmanitých společenských organizací, byl téměř zničen: zůstali už jen jednotliví lidé a stát. To působí značnou škodu i samému státu, protože když se rozpadl život společnosti a stát na sebe převzal všechny úkoly, které dříve plnívala ona zničená sdružení, byl zavalen a téměř rozdrčen množstvím úkolů a povinností.

79. Je sice pravda, a dějiny to jasně dokazují, že za změněných poměrů se nyní může provést mnoho věcí jen s pomocí velkých sdružení, i když v dřívějších dobách na tytéž věci stačily i společnosti malé. Přece však v sociální filozofii stále platí důležitá zásada, která se nedá vyvrátit ani změnit: To, co mohou jednotlivci provést z vlastní iniciativy a vlastním přičiněním, to se jim nemá brát z rukou a přenášet na společnost. Stejně tak je proti spravedlnosti, když se převádí na větší a vyšší společenství to, co mohou vykonat a dobře provést společenství menší a nižší. To má totiž pak za následek těžké poškození a rozvrat sociálního řádu. Neboť každý společenský zásah svým působením a svou přirozenou povahou má přinášet pomoc údům těla společnosti, nikdy je však nemá ničit a pohlcovat.

80. Státní moc má tedy záležitosti a starosti méně důležité - které ji ostatně rozptylují - ponechávat k vyřizování nižším společenstvím. Tak bude moci s větší svobodou, energií a účinností provádět všechno to, co je pouze jejím úkolem, poněvadž jedině ona na něj stačí: řídit, dohlédat, donucovat a trestat; vždy podle povahy a potřeby jednotlivých případů. Proto

je třeba, aby ti, kdo řídí státy, měli na paměti, že čím dokonaleji se tato zásada subsidiarity zachovává, čím dokonaleji budou jednotlivá sdružení seskupena do hierarchické soustavy, tím bude společenská autorita a vliv státu silnější a tím lepší a šťastnější budou poměry ve státě.

Stavovský řád

81. Stát i všichni dobří občané mají dbát a usilovat především o to, aby se překonal třídní boj a aby se povzbuzovala a rozvíjela svorná práce "stavů".

82. Obnova stavovského řádu má tedy být v sociální politice cílem. Ve skutečnosti však dosud trvá násilně nepřirozený, proto nepevný a rozkolísaný stav lidské společnosti. Ta se totiž opírá o "třídy", jež mají rozdílné zájmy, a proto si navzájem odporují, což snadno vede k nepřátelským sporům.

83. Neboť jelikož práce není pouhým zbožím - jak jasně vysvětlil náš předchůdce ve své encyklice[44] -, musí se v ní dbát na lidskou důstojnost dělníka; nesmí se také jen jako nějaké zboží kupovat či prodávat. Nicméně za daných poměrů poptávka na takzvaném trhu práce rozděluje lidstvo na dva tábory a zápolení obou těchto stran proměňuje sám trh práce v jakési bojiště, na kterém ony dvě armády vedou proti sobě prudkou válku. Nutnost odstranit tento nešťastný stav, který strhuje do záhuby celou lidskou společnost, jistě každý uznává. Avšak dokonalá náprava je možná jen tehdy, když se odstraní ono nepřátelství a když jednotlivé údy vytvoří dobře seřízený sociální organismus: tím myslíme společenské stavy, do kterých by se lidé včlenili ne podle toho, ke které třídě patří na trhu práce, nýbrž podle různých společenských úkolů, které kdo zastává. Jako je přirozené, že ti, kdo bydlí blízko sebe, vytvářejí obce, tak je stejně přirozené, že ti, kdo pracují v témže stavu nebo povolání - ať již hospodářském nebo nějakém jiném -, tvoří různá sdružení nebo organizace. Proto mnozí pokládají taková samostatně se spravující sdružení za nezbytnou složku státu nebo aspoň za něco, co k němu zcela přirozeně patří.

84. Poněvadž však řád, jak správně říká sv. Tomáš [45], je jednota vznikající upravením a vzájemným přizpůsobením mnohých složek, pravý a přirozený společenský řád vyžaduje, aby různé články společnosti byly spojeny v jedno nějakým pevným poutem. Tímto sjednocujícím prvkem je jednou zboží nebo služby, jejichž výroba, popř. poskytování náleží příslušníkům stejného stavu, ať už zaměstnavatelům nebo zaměstnancům, jindy obecné blaho, na němž mají všechny stavy, každý svým dílem, spolupracovat a k němu přispívat. Tato jednota bude tím pevnější a účinnější, čím věrněji se budou jednotlivci i stavy snažit, aby své povolání naplňovali a aby v něm vynikali.

85. Z toho se dá snadno vyvodit, že zájmy společné celému stavu zaujímají v těchto organizacích prvé místo; důležitým úkolem pak je v každém stavu co nejvíce pěstovat smysl pro spolupráci na obecném blahu ve státě. O záležitostech, které se týkají zájmů buď jen zaměstnavatelů, nebo jen dělníků, nebo v případě potřeby i o obraně těchto zájmů, se však bude moci radit a podle potřeby rozhodovat každá z obou skupin odděleně.

86. Není snad nutné připomínat, že to, co Lev XIII. učil o formě politické vlády, platí obdobně i o stavovských sdruženích: že totiž lidé mají naprostou svobodu vybrat si takovou formu, kterou uznají za vhodnou, jen když se při tom dbá na spravedlnost a požadavky obecného blaha.[46]

87. Tak jako si občané k nejrozmanitějším účelům vytvářejí sdružení, ke kterým se přidat nebo nepřidat je ponecháno každému na vůli, tak si budou podobně příslušníci téhož stavu stejně svobodně vytvářet sdružení k účelům, které nějak souvisejí s jejich povoláním. Protože již náš předchůdce slavné paměti podává přesně a jasně zásady o těchto svobodných spolcích, stačí, když zdůrazníme jen jednu věc: člověk má svobodu nejenom v tom, že může vytvářet takové organizace, které jsou rázu soukromého a náležejí do oblasti soukromého práva, ale má též právo si v nich "svobodně určovat program a stanovy, které by se (mu) jevily jako nejvhodnější pro účel, kterého chce dosáhnout"[47]. Podobně je nutné stále zdůrazňovat svobodu zřizovat sdružení překračující hranice jednotlivých stavů. Ty svobodné organizace, které již vzkvétají a těší se z požehnané činnosti, ať si stanoví za úkol v duchu křesťanské sociální nauky připravovat cestu takovým vyspělejšími stavovským sdružením, o kterých byla řeč výše, a tento úkol ať statečně uskutečňují.

Regulativní princip hospodářského života

88. Ještě o jednu věc je třeba pečovat - souvisí těsně s tím, o čem jsme teď právě pojednali. Tak jako jednota lidské společnosti nemůže být založena na třídním boji, tak ani správný hospodářský řád nemůže být ponechán volné soutěži. Neboť z této zásady volné soutěže jako z hlavního pramene vycházely všechny ostatní omyly "individualistické" hospodářské nauky; ta buď ze zapomnětlivosti, nebo z nevědomosti popírala sociální a morální stránku hospodářského života a učila, že je třeba pokládat ekonomiku za naprosto volnou a na státní moci nezávislou a podle toho s ní i zacházet. Jejím regulativním principem prý totiž je trh a volná konkurence a tento princip prý řídí hospodářství mnohem dokonaleji, než by je mohl řídit svým zasahováním kterýkoli stvořený rozum. Avšak svobodná soutěž, i když je v jistých mezích správná a jistě i užitečná, rozhodně nemůže řídit celou ekonomiku. To dokázaly více než dostatečně následky uskutečnění této zhoubné individualistické teorie v praxi. Je tedy naprosto nezbytné, aby hospodářský život byl znovu podřízen správnému a účinnému regulativnímu principu. Tento úkol jistě nemůže převzít hospodářská diktatura, která v poslední době nastoupila na místo svobodné soutěže; neboť je to jakási nadvláda, síla a násilná moc, která musí dostat pevnou uzdu a musí být moudře řízena, má-li se stát pro lidstvo prospěšnou. Nemůže si být sama uzdou a nemůže se sama řídit. Je tedy třeba se ohlédnout po vyšších a ušlechtlejších silách, které by onu hospodářskou moc přísně a moudře řídily. Takovou vyšší regulativní silou je sociální spravedlnost a sociální láska. Proto musejí být státní a sociální instituce proniknuty touto sociální spravedlností. Je bezpodmínečně nutné, aby se tato spravedlnost stala opravdu účinnou, to jest, aby vytvořila právní a společenský řád, který by pronikl celý hospodářský život a stal se jeho kostrou. Duší tohoto řádu má pak být sociální láska. Státní moc má tento řád ochotně a účinně chránit a prosazovat jeho předpoklady a požadavky, což pro ni bude mnohem snazší, zprostí-li se úkolů, které, jak jsme řekli výše, k jejím úkolům vlastně nenáleží.

89. Dokonce i různé státy - protože v hospodářské oblasti na sobě navzájem závisejí a potřebují vzájemnou pomoc - ať se snaží spojeným úsilím a společnou činností o to, aby moudrými hospodářskými úmluvami a zařízeními mezi sebou rozvíjely požehnanou a šťastnou spolupráci.

90. Jestliže se tak, jak bylo řečeno, znovu oživí údy sociálního organismu a dostane-li tak národní hospodářství opět svůj regulativní princip, pak se bude moci říci v jistém smyslu i o tomto organismu to, co říká Apoštol o mystickém těle Kristově: "Celé tělo tvořící pevnou jednotu dostává přes jednotlivé klouby výživu, odměřenou každému podle práce, kterou koná. Tak tedy ono tělo roste a dělá pokroky v lásce." [48]

Kritika odborů jako státních institucí

91. V poslední době byl, jak je všeobecně známo, zaveden zvláštní druh odborových a stavovských organizací. Pro účel této encykliky je třeba se o něm krátce zmínit v několika připojených poznámkách.

92. Sama státní moc ustavila odborovou organizaci jako právní osobu tak, že jí dává jakési monopolní postavení, protože jako jediná, v této schválené formě, smí zastupovat zájmy zaměstnanců, popřípadě zaměstnavatelů, běží-li o organizaci zaměstnavatelů. Jedině ona je oprávněna uzavírat kolektivní pracovní a tarifní smlouvy. Každý má svobodu stát nebo nestát se členem odborové organizace, a jen potud se může tato organizace nazývat svobodnou; neboť i odborové příspěvky i zvláštní poplatky se vybírají ode všech příslušníků jednotlivých stavů nebo povolání, ať již běží o dělníky nebo o zaměstnavatele, a také pracovními smlouvami, které uzavřela právně uznaná organizace, jsou vázáni všichni. Úředně se opravdu prohlašuje, že tyto zákonem uznané odbory nejsou na překážku existenci jiných sdružení příslušníků téhož odboru; taková sdružení však nejsou právně uznána.

93. Ze zástupců obojí odborové organizace (totiž dělníků a zaměstnavatelů) téhož stavu nebo povolání se tvoří kolegia neboli korporace; ty pak jako skutečné a v plném slova smyslu státní orgány a státní instituce řídí odbory a v záležitostech týkajících se společných zájmů mezi nimi vytvářejí soulad.

94. Stávky jsou zakázány; nemohou-li se sporné strany dohodnout, rozhodne úřad.

95. Jaké má toto zařízení, které jsme stručně popsali, přednosti, snadno postřehne každý, kdo se nad tím jen trochu zamyslí: pokojnou spolupráci různých tříd, potlačení socialistických snah a organizací, usměrňující vliv vlastního úředního aparátu. V tak důležité věci však nesmíme nic opomenout a je třeba, aby to vše bylo v souladu se všeobecnými zásadami, které jsme uvedli výše, i s dalšími zásadami, které ihned ještě zmíníme. Proto jsme nuceni doplnit, že je nám známo, jaké obavy u některých lidí vzbuzuje skutečnost, že státní moc - které by mělo stačit, že bude poskytovat nutnou a dostatečnou pomoc - přejímá úkoly náležející svobodné činnosti, že dále tento nový odborový a stavovský řád zavání příliš složitou administrativou a politikou a že konečně (i když ochotně připouštíme výše zmíněné obecné přednosti) slouží spíše dílčím cílům, než aby napomáhal k vybudování a rozvoji lepšího společenského řádu.

96. Jsme přesvědčeni, že - má-li se dosáhnout onoho zmíněného vznešeného cíle a co nejvíce a trvale skutečně přispět obecnému blahu - je na prvním místě nezbytná pomoc milosrdného Boha. K tomuto cíli musejí spojit své úsilí všichni lidé dobré vůle. Dále jsme přesvědčeni - a to nutně vyplývá z právě uvedeného -, že se tohoto cíle dosáhne tím jistěji, čím větší bude počet těch, kdo dají k dispozici své technické, odborné a sociální zkušenosti, a také (což má cenu ještě větší) čím více se uplatní katolické zásady. To sice neočekáváme přímo od Katolické akce (ta nemá v programu práci ve vlastním smyslu odborářskou nebo politickou), ale od těch našich synů, kterým právě Katolická akce tyto zásady vštěpuje a vychovává je pro apoštolát pod vedením učitelského úřadu církve. řekli jsme církve, protože ta ani v oblasti, o které jsme se zmínili - stejně jako všude tam, kde se jedná o otázky mravní - , nemůže nikdy zapomínat na příkaz, daný jí Bohem, aby bděla a učila, ani ho nemůže bezstarostně zanedbávat.

97. Co jsme řekli o vybudování a zdokonalení společenského řádu, nelze uskutečnit bez nápravy mravů. To jasně dokazují i dějiny. Neboť kdysi existoval společenský řád, který sice nebyl ve všem dokonalý, přece však vzhledem k poměrům a potřebám doby do jisté míry odpovídal zdravému rozumu. Jestliže tento řád už dávno zanikl, jistě se tak nestalo proto, že by se byl sám nemohl vývojem přizpůsobit změněným poměrům a potřebám a že by se nebyl mohl pružně rozšířit. Stalo se tak spíše proto, že se lidé buď v sobecké zatvrzelosti srdce zdráhali zpřístupnit své instituce, jak toho bylo zapotřebí, vzrůstajícímu počtu lidstva, anebo proto, že je zlákal kouzlo klamně svobody a svedly je ještě i jiné klamně ideje, pod jejichž vlivem nad sebou nechtěli strpět žádnou autoritu a snažili se setřást ze sebe jakoukoli vázanost.

98. Zbývá nám tedy ještě, abychom pohnali k soudu současnou hospodářskou soustavu a socialismus, který je jejím nejvášnivějším žalobcem, a abychom o nich vynesli otevřený a spravedlivý rozsudek a odhalili nejhlubší kořeny tolikerého zla, a tím také ukázali prvý a nejdůležitější lék, kterým je mravní obnova.

III. Změny, ke kterým došlo od doby Lva XIII.

99. Jak hospodářská soustava, tak i socialismus prodělaly od dob Lva XIII. pronikavé a hluboké změny.

100. Především je všem zřejmé, že se podstatně změnil ráz hospodářství. Víte, ctihodní bratři a milovaní synové, že náš předchůdce blahé paměti měl ve své encyklice na mysli takové hospodářství, kde při společné hospodářské činnosti jedni poskytují výrobní prostředky a druhí práci, jak to stručně a výstižně vyjádřil: "Kapitál nemůže být bez práce, ani práce bez kapitálu."[\[49\]](#)

1. ZMĚNY V KAPITALISTICKÉ EKONOMICE

101. Lev XIII. se usilovně snažil, aby tato hospodářská soustava byla upravena ve shodě s normami správného řádu; z toho je patrné, že není nutno ji zavrhnout jako samu o sobě špatnou. Ve své podstatě skutečně není vadná; zvrácenou se stává, teprve když kapitál najímá námezdné dělnictvo (neboli proletářskou třídu) za tím účelem a pod tou podmínkou, aby se veškerá hospodářská činnost a celé hospodářství řídilo jen jeho pokyny a sloužilo výhradně jen jeho zájmům; kapitál tak pohrdá lidskou důstojností dělníka a nebere ohled na sociální stránku hospodářství, sociální spravedlnost a obecné blaho.

102. Je pravda, že tento hospodářský systém se ještě ani dnes neujal všude. Existuje ještě i jiný způsob, kterým hospodaří převážná a počtem i významem důležitá část lidstva, např. zemědělci, k nimž náleží velká část lidského pokolení, která si v tomto stavu čestně a řádně opatřuje to, co je třeba k živobytí. Také tento stav má své vlastní těžkosti a nedostatky, na které náš předchůdce bral na četných místech svých encyklik zřetel a také my jsme se jich v této encyklice nejednou dotkli.

103. Avšak kapitalistický hospodářský řád - protože se industrializace rozšířila na celém světě - od vydání encykliky Lva XIII. pronikl všude a zasáhl tak i do hospodářského a sociálního života těch, kdo stojí mimo jeho oblast: poznamenal jej svými přednostmi i svými stinnými stránkami.

104. Bude proto v zájmu nejen kapitalistických a průmyslových zemí, ale v zájmu vůbec všech lidí, jestliže upozorníme především na změny, které prodělal kapitalistický hospodářský řád od doby Lva XIII.

Hospodářská diktatura místo svobodné soutěže

105. Nejnápadnější je dnes skutečnost, že se v současné době nejen bohatství, ale i úžasná moc a despotická hospodářská diktatura soustřeďuje v rukou několika málo lidí, kteří většinou nejsou vlastníky, ale pouze strážci a správci svěřeného jmění, jímž disponují.

106. Tuto ekonomickou nadvládu vykonávají zvláště ti, kdo jsou držiteli a pány finančního kapitálu, vládnou i nad úvěrem a neomezeně rozhodují, komu se má půjčit a komu nikoli, a proto řídí takřkajíc tepny, kterými proudí veškerá ekonomika, a mají tak ve svých rukou duši hospodářského řádu, takže bez jejich příkazu se nikdo neodvážá ani vydechnout.

107. Toto nahromadění moci a sil, které je jakýmsi mateřským znamením hospodářství poslední doby, je přirozeným důsledkem neomezené svobodné soutěže, jež ponechává naživu pouze ty životaschopnější; jinými slovy ty nejnásilnější a ty, kdo nejméně dbají hlasu svědomí.

108. Takové nahromadění moci a sil vede zároveň k trojímu druhu bojů: bojuje se především o vlastní ekonomickou moc, dále se vede boj o moc ve státě, aby se mohlo jeho sil a vlivu zneužít v bojích o hospodářské zájmy; konečně se vedou mocenské boje mezi státy, jednak proto, že každý stát chce napomáhat k rozkvětu hospodářských zájmů svých příslušníků a používá k tomu prostředků státní moci, jednak také proto, že státy chtějí zase naopak využít své ekonomické nadvlády a síly při řešení mezinárodních politických konfliktů.

Neblahé důsledky

109. Konečné důsledky individualistického ducha v ekonomice vidíte a stěžujete si na ně, ctihodní bratři a milovaní synové, sami: volná soutěž zničila sama sebe; na místo volného trhu nastoupila hospodářská diktatura; na místo snahy po zisku nezkcrocená chtivost moci. Veškerý hospodářský život se stal nesmírně tvrdým, bezcítným a ukrutným. K tomu přistupují těžké škody, které vznikly tím, že úkoly a povinnosti státní moci a úkoly a povinnosti ekonomické se mezi sebou nezdravě propletly a promísily. Jako jednu z největších škod jmenujme ztrátu vážnosti státu, který nestranně a prost jakéhokoli střetu zájmů, dbající jediné o obecné blaho a spravedlnost, by měl jako nejvyšší rozhodce požívat královské důstojnosti. Místo toho se stává otrokem, který je hříčkou v rukou lidských vášní a lidského sobectví. Co se pak týká vzájemných vztahů mezi jednotlivými státy, z téhož pramene pocházejí dva různé důsledky: přehnaný nacionalismus nebo též hospodářský imperialismus na jedné straně a z druhé strany pak neméně zhoubný a zavrženíhodný finančně-kapitalistický internacionalismus neboli mezinárodní finanční imperialismus, jehož vlast je tam, kde se vede dobře.

Pomoc

110. Jak by se dalo těmto velkým zlům čelit, jsme už vyložili v druhém oddílu této encykliky. Tam také podáváme tuto nauku podrobněji, takže zde ji stačí jen krátce zopakovat. Protože nynější hospodářský řád se opírá především o kapitál a o práci, je třeba poznat a uskutečnit zásady zdravého rozumu či křesťanské sociální filozofie, týkající se kapitálu, práce a jejich vzájemného vztahu. Je třeba pečlivě a spravedlivě vyvažovat obě dvě stránky, jak

kapitálu, tak práce, totiž stránku individuální i sociální, abychom se vyhnuli úskalí individualismu i kolektivismu. Vzájemné vztahy kapitálu a práce je třeba upravit podle zásad přísné, tzv. směnné spravedlnosti; napomáhat při tom má křesťanská láska. Svobodná soutěž, udržovaná v patřičných mezích, a ještě více hospodářská moc mají být rozhodně podřízeny státní moci v těch věcech, které spadají do kompetence státu. Veřejné státní instituce musí veškerý společný život lidí uspořádat ve shodě s obecným blahem neboli podle zásad sociální spravedlnosti. Jen tak dojde určitě k tomu, že se i do této nesmírně důležité oblasti společenského života, kterou je hospodářství, vrátí spravedlivý řád.

2. PROMĚNY SOCIALISMU

111. Stejně jako se od dob Lva XIII. zásadně změnil hospodářský život, změnil se i socialismus, s kterým musel náš předchůdce tolik bojovat. V jeho době představoval socialismus přinejmenším jednotný útvar s jasně vymezeným a uzavřeným systémem učení. Tento socialismus se později rozštěpil na dva směry, které stály ostře proti sobě a navzájem se potíraly. Ani jeden z těchto směrů však neopustil základ společný socialismu, totiž nepřátelský postoj ke křesťanské víře.

a) Radikální socialismus: komunismus

112. Na jedné straně prodělal socialismus stejný vývoj, jaký jsme výše popsali u kapitalistického hospodářství. Socialismus, ze kterého se stal komunismus, v teorii i praxi sleduje dvojí cíl: nejostřejší třídní boj a zničení soukromého vlastnictví. Za tímto cílem nejde jen skrytě a oklikami, ale otevřeně a s použitím všech prostředků, včetně hrubého násilí. Při uskutečňování těchto cílů se ničeho neleká a nic mu není svaté. Když se zmocní vlády, je neuvěřitelné a strašné, jak ukrutně a nelidsky jedná. Svědčí o tom hrozné zpustošení a trosky, kterými posel rozsáhlé kraje východní Evropy a Asie. A jak velkým je komunismus protivníkem a otevřeným nepřítelem svaté církve a samotného Boha, to už bohužel dokázal svými činy více než dostatečně a všem je to více než dobře známo. Pokládáme za zbytečné věrné děti církve před bezbožným a nespravedlivým komunismem varovat. Nemůžeme však bez hlubokého zármutku hledět na bezstarostnost těch, kteří toto hrozící nebezpečí podceňují a klidně se dívají na to, jak se všude připravuje násilná vražedná revoluce, která by zahubila celou společnost. Tím spíše pak je třeba odsoudit lehkomyšlnost lidí, kteří se vůbec nestarají o odstranění nebo změnu poměrů, jež vzbuzují nespokojenost a připravují tak cestu k rozvratu a ke zkáze společnosti.

b) Umírněnější socialismus

113. Umírněnější je druhý směr, jenž si ponechal název socialismus. Nejen že se při uskutečňování svého programu vzdává násilí, ale dochází tu i k určitému zeslabení třídního boje a ke zmírnění požadavku odstranění soukromého vlastnictví, i když se ho nezřekl. Dalo by se říci, že socialismus, zděšený vlastními zásadami a důsledky, které z nich vyvodil komunismus, se přiklání a znovu přibližuje k pravdám, které vždy vyznávala křesťanská tradice: nelze totiž popírat, že názory těchto socialistů se v lecčems přibližují požadavkům, které právem na společnost kladou křesťanští reformátoři.

Zmírnění ostrého třídního boje a radikálního požadavku na odstranění soukromého vlastnictví

114. Třídní boj, pokud se odstraní nepřátelské výbuchy a vzájemná zášť, tak pohnáhu přechází v slušné dohadování mající za základ snahu o spravedlnost, která - i když to ještě není sociální smír, který si všichni přejeme - může a má být východiskem ke vzájemné spolupráci "stavů". Také boj vypovězený soukromému vlastnictví se stále více zmírňuje a omezuje, takže nakonec to není samo vlastnictví výrobních statků, které je napadáno, nýbrž společenská nadvláda, kterou proti všemu právu majetek uchvátil a strhl na sebe. Taková moc ve skutečnosti nenáleží vlastníkům samým, nýbrž veřejné moci. Potom se může dospět k tomu, že by se postupně a nepozorovaně názory umírněnějšího socialismu přestávaly příliš lišit od oprávněných snah a požadavků těch, kdo chtějí reformovat lidskou společnost v duchu křesťanských zásad. Vždyť se právem usiluje o to, aby určité druhy statků byly vyhrazeny státu, protože propůjčují vlastníkům tak velikou moc, že nemůže být přiznána soukromým osobám, nemá-li být ohrožen zájem celku.

115. Takové spravedlivé požadavky a nároky v sobě neobsahují již nic, co by bylo v rozporu s křesťanskou pravdou; tím méně jsou pouze programem socialismu. Proto ti, kdo usilují jenom o tyto požadavky, nemají důvod, aby se hlásili k socialismu.

Je možná střední cesta?

116. Ať se však nikdo nedomnívá, že se všechny nekomunistické směry socialismu opět bez výjimky vrátily k rozumné teorii a praxi. Obvykle totiž nezavrhují úplně třídní boj ani odstranění soukromého vlastnictví, nýbrž je jen nějak zmiňují. Když se tyto chybné zásady takto zmírňují a jaksi rozřeďují, vzniká nebo spíše se v některých kruzích bezdůvodně klade otázka, zda by se snad také zásady křesťanské pravdy neměly zmírnit nebo zeslabit tak, aby se vyšlo socialismu vstříc a aby se jako v půli cesty oba směry sešly. Jsou lidé, kteří se oddávají liché naději, že by takto mohli být socialisté převedeni k nám. To je však marná naděje! Neboť ti, kdo chtějí být apoštoly mezi socialisty, musejí otevřeně a upřímně vyznávat plnou křesťanskou pravdu v celém jejím rozsahu a nesmějí dělat žádné ústupky bludům. A především se mají snažit - chtějí-li být hlasateli evangelia - ukázat socialistům, že jejich požadavky, pokud jsou spravedlivé, se dají ze zásad křesťanské víry mnohem přesvědčivěji obhájit a silou křesťanské lásky mnohem účinněji uskutečnit.

117. Co kdyby se však socialismus v otázce třídního boje a soukromého vlastnictví opravdu natolik umírnil a vytříbil, že by se mu již po té stránce nemohlo nic vytýkat? Pozbyl by tím snad už též svůj protikřesťanský charakter? To je otázka, která udržuje mnoho lidí v nejistotě. Mnoho katolíků, kteří velmi dobře vědí, že křesťanské zásady není možno nikdy opouštět ani oklešťovat, upírá oči k Apoštolskému stolci a snažně žádá, abychom rozhodli, zda tento socialismus už své mylné názory odložil natolik, že by bylo možno jej přijmout a "pokřtít", aniž by utrpěla kterákoli křesťanská zásada. Abychom této žádosti s otcovskou starostlivostí vyhověli, prohlašujeme toto: ať již se socialismus chápe jako učení nebo jako dějinná skutečnost nebo jako hnutí, pokud zůstává opravdu socialismem, i když udělal výše zmíněné ústupky pravdě a spravedlnosti, zůstává neslučitelný s učením katolické církve: to by musel přestat být socialismem; jeho pojetí společnosti je totiž od křesťanské pravdy naprosto odlišné.

Protiklad ke křesťanskému pojetí společnosti

118. Podle křesťanského učení je člověk, svou přirozeností společenský, postaven na tuto zemi, aby žil ve společnosti a v podřízenosti Bohem ustanovené autoritě^[50], a tak pěstoval a v celé plnosti rozvíjel všechny své schopnosti ke chvále a slávě Stvořitele a aby věrným

plněním povinností svého zaměstnání nebo povolání dosáhl pozemského a zároveň i věčného štěstí. O těchto vznešených cílech člověka i společnosti však socialismus nic neví ani se o ně nestará - zastává názor, že lidská společnost je zřízena jedině pro pozemský užitek.

119. Z toho, že vhodnou dělbu práce se vytvářejí hospodářské statky úspěšněji než rozptýleným úsilím jednotlivců, socialisté vyvozují, že hospodářství, které chápou jen jako materiální proces, nutně musí být zespolečenštěno. Domnívají se, že tato nutnost lidí zavazuje, aby se při výrobě zcela odevzdali a podřídili společnosti. Co nejlepší zabezpečení člověka věcmi, které by sloužily k zpříjemnění pozemského života, se stává tak důležité, že vyšší statky člověka, svobodu nevyjímaje, musejí ustoupit a třeba i být obětovány potřebám vysoce efektivní hospodářské výroby. Ztráta lidské důstojnosti, kterou je třeba při "zespolečenštěném" výrobním procesu obětovat, bude prý snadno vyvážena hojností společně vyrobených statků, které poplynou jednotlivcům, aby je mohli podle libosti svobodně používat ke zpříjemnění a zušlechtnění života. Společnost, jakou si vymýšlí socialismus, nemůže tedy existovat a nelze si ji ani představit bez přemíry nátlaku, na druhé straně trpí neméně falešnou svobodou, protože pro pravou společenskou autoritu není v socialistické společnosti místa. Ta se totiž nezakládá na časném a hmotném užitku, nýbrž vychází jedině od Boha, tvůrce a posledního cíle všech věcí. [\[51\]](#)

Katolík a socialista - neslučitelné pojmy

120. I když socialismus - jako všechny mylné nauky - v sobě obsahuje něco pravdy (a to papežové nikdy nepopírali), je přece vybudován na chápání lidské společnosti, které je úplně odlišné od pravého křesťanství. Výrazy "socialismus náboženský", "socialismus křesťanský" jsou vnitřně rozporné: nelze být zároveň řádným katolíkem a opravdovým socialistou.

Pronikání socialismu do výchovy

121. To vše, co zde v celém rozsahu slavnostně svou autoritou znovu potvrzujeme, je třeba stejným způsobem aplikovat na jakousi novou odnož socialismu, která je dosud méně známa, ale v poslední době ji šíří řada socialistických směrů. Je to socialismus v oblasti výchovy a osvěty. Vábí a sdružuje kolem sebe pod rouškou kamarádství především mládež, dokonce i malé děti; snaží se též o proniknutí ke všem ostatním skupinám obyvatelstva s cílem vychovat jednou socialistického člověka, který by uspořádal lidskou společnost podle zásad socialismu.

122. Protože jsme v okružním listu *Divini illius Magistri* o křesťanské výchově [\[52\]](#) dostatečně vyložili, o jaké zásady se opírá křesťanská výchova a jaké cíle sleduje, je úplně jasné, že to, co činí a oč se snaží tento socialismus, pronikající do mravů a do kultury, je s těmito zásadami v rozporu a není třeba žádného dalšího prohlášení. Velká nebezpečí, jež tato snaha socialismu s sebou nese, nevidí nebo podceňují, jak se zdá, ti, kdo se vůbec nesnaží postavit se tak závažnému nebezpečí statečně a rozhodně na odpor. Je povinností našeho pastýřského úřadu upozornit tyto činitele na hrozící velmi vážné nebezpečí; ať si jsou všichni vědomi toho, že tato socialistická výchova se sice zrodila z liberalismu, ale jejím dědicem má být bolševismus.

Katoličtí přeběhlíci v řadách socialistů

123. Je-li tomu tak, chápete, ctihodní bratři, s jakou bolestí pozorujeme, že zvláště v některých zemích se nemálo našich synů otočilo k církvi zády a stojí v řadách socialistů, a to synové, u kterých nemůžeme nabýt přesvědčení, že by byli ztratili pravou víru, anebo že by

jednali ze zlé vůle. Z nich jedni si zjevně zakládají na jméně socialista a hlásí se i k socialistickým názorům, druzí pak buď z nemyslicí netečnosti, nebo i jaksi neradi příslušejí k organizacím, které jsou programem nebo skutky socialistické.

124. My však, zneklidnění otcovskou starostlivostí, přemítáme a snažíme se zjistit, jak se mohlo stát, že zabloudili tak daleko. A je nám, jako bychom slyšeli, jak mnozí z nich odpovídají: že církve a ti, kdo se vydávají za její příslušníky, nadržují bohatým a dělníky zanedbávají a vůbec se o ně nestarají; proto se prý museli spojit v socialismu, aby vzali svou věc do vlastních rukou.

125. Je k pláči, ctihodní bratři, že žili a dokonce dosud žijí někteří lidé, kteří se sice prohlašují za katolíky, ale téměř úplně zapomínají na onen vznešený zákon spravedlnosti a lásky, jenž nás nejen zavazuje, abychom každému dávali, co jeho je, nýbrž abychom též nuzným bratřím pomáhali jako samému Kristu[53]; ba ještě hůře, neostýchají se ze ziskuchtivosti vykořisťovat své dělníky. Ano, někteří zneužívají i samého náboženství a jeho jménem chtějí zastírat své nespravedlivé machinace, aby se ubránili proti plně oprávněným požadavkům dělníků. Jejich jednání nikdy nepřestaneme přísně kárat. Neboť oni jsou příčinou, že na církve mohlo - neprávem - padnout liché zdání a podezření, že straní bohatým, avšak nezajímá se o potřeby a úzkosti těch, kdo byli připraveni o své přirozené dědictví. Že toto zdání a toto podezření je nezasloužené a nespravedlivé, jasně dokazují dějiny celé církve; také encyklika, jejíž výročí slavíme, je nad slunce jasnější důkazem, že je velkou křivdou ostouzet církve a její nauku těmito pomluvami a urážkami.

Zveme zbloudilé k návratu

126. Jsme však daleci toho, abychom rozhořčení křivdou nebo sklíčení otcovským žalem zaháněli a zavrhovali naše syny uboze oklamané a tak daleko bloudící od pravdy a spásy. Naopak se vši starostlivou péčí, jaké jsme schopni, je zveme, aby se vrátili do mateřského lůna církve. Kéž by našemu hlasu poskytli ochotně sluchu! Kéž by se vrátili, odkud odešli, do domu vpravdě otcovského, a kéž by stanuli tam, kde je jejich vlastní místo, totiž v řadách těch, kdo se pečlivě řídí směrnicemi vyhlášenými Lvem a námi slavnostně obnovenými a snaží se přebudovat společnost podle smýšlení církve - tím, že v ní upevňují sociální spravedlnost a sociální lásku! Ať si uvědomí, že ani na tomto světě nemohou nikde nalézt plnější blaženost než u toho, který, "ačkoli bohatý, stal se pro nás chudým, abychom my zbohatli z jeho chudoby"[54], který, sám chudý a v pracích od svého mládí, zve všechny, kdo se lopotí a jsou obtíženi, k sobě, aby je v lásce svého srdce plně občerstvoval[55], konečně bez jakéhokoli nadržování bude více vymáhat od těch, kteří "více dostali"[56], a "odplatí každému podle jeho jednání"[57].

3. MRAVNÍ OBNOVA

127. Když se však na věc podíváme důkladněji a hlouběji, jasně uvidíme, že této velmi žádoucí sociální výstavbě musí předcházet obnova křesťanského ducha, od něhož se mnohde tolik lidí pracujících v hospodářství žalostně vzdálilo; jinak by bylo veškeré úsilí nadarmo a stavěl by se dům nikoliv na skále, nýbrž na uhýbavém písku.[58]

128. Opravdu, zahleděli jsme se na tvář dnešního hospodářství, ctihodní bratři a milovaní synové, a poznali jsme, že trpí velmi závažnými nedostatky. Soudili jsme také znovu komunismus a socialismus a zjistili jsme, že všechny jejich směry, i umírněné, daleko zbloudily od příkázání evangelia.

129. Proto - abychom užili slov svého předchůdce - "má-li se lidská společnost uzdravit, je možná jen jediná léčba: návrat ke křesťanskému životu a ke křesťanským zásadám" [59]. Neboť jedině tento návrat může být účinným lékem proti přílišné péči o pomíjející věci, která je zdrojem všech zlořádů, on jediný dovede zrak lidí, jako v zakletí plně upřený na vratké věci tohoto světa, od nich odtrhnout a povznést k nebesům. Neboť kdo by mohl popírat, že tento lék teď lidská společnost potřebuje nejvíce?

Hlavní zlo dnešní společnosti - zkáza duší

130. Mysl všech lidí je téměř výlučně zaujata pozemskými zmatky, prohrami a pustošením. Avšak když se díváme na to všechno, jak se sluší, křesťanskýma očima, co je to všechno proti zkáze duší? Přesto lze nyní bez přehánění označit poměry sociálního a hospodářského života za takové, že značnému počtu lidí jsou největší překážkou v péči o jediné potřebné, to jest o věčnou spásu.

131. Jsme pro tyto nesčíslné ovce ustanoveni pastýřem a ochráncem od Knížete pastýřů, který je vykoupil svou krví. Nemůžeme se tudíž nezúčastněně dívat na toto jejich nejvyšší nebezpečí; ba spíše, pamětlivi pastýřské povinnosti, s otcovskou starostlivostí neustále přemýšlíme, jak bychom jim mohli pomoci, a vyzýváme k neustálé horlivosti i jiné, kteří se o to mají zajímat buď ze spravedlnosti, nebo z lásky. Neboť co pomůže lidem, stanou-li se moudřejším používáním bohatství způsobilějšími třebaš k získání celého světa, když tím utrpí škodu na duši? [60] Co pomůže učít je spolehlivým hospodářským zásadám, nechají-li se bezuzdnou a špinavou chtivostí a sobectvím strhovat k tomu, že "slyšíce příkazy Hospodinovy, všechno dělají opačně" [61]?

Příčiny této zkázy

132. Kořenem a zdrojem tohoto odpadu od křesťanských zásad v sociálním a hospodářském životě a odtud vyplývajícího odpadu velkého počtu dělníků od katolické víry jsou nezřízené vášně, smutný následek dědičného hříchu, jenž do podivuhodného souladu lidských sil vnesl takový rozvrat, že se člověk dá lehko zlákat špatnými žádostmi a je silně pokoušen k tomu, aby dával pomíjejícím statkům tohoto světa přednost před statky nebeskými a nepomíjejícími. Odtud ona nenasytná touha po bohatství a časných statcích, která sice ve všech dobách sváděla lidi k tomu, aby přestupovali Boží zákony a porušovali práva svých bližních, avšak dnešní hospodářská soustava nastražuje lidské slabosti daleko více léček.

Labilita hospodářské situace a celého hospodářství vyžaduje od lidí pracujících v hospodářství nejvyšší a neustálé vypětí sil. Proto mnozí otupěli vůči hlasům svědomí a dospěli k názoru, že je jim dovoleno zvyšovat své zisky jakýmkoli způsobem a používat dovolené i nedovolené prostředky k zabezpečení majetku, získaného s velkým úsilím, proti náhlým zvrátům štěstěny. Snadné zisky, jichž se leckomu v neřízeném trhu dostává, lákají mnoho lidí k spekulaci; ti - pak dychtí jedině po tom, aby se dostali k ziskům co nejpohodlněji a často v bezuzdné podnikavosti svévolně a chtivě zvyšují nebo snižují ceny zboží tak, že se promyšlené plány výrobců ukazují bezcennými. Zákonná ustanovení o společnostech jednostranně orientovaných na zisk, umožňující rozdělení a omezení rizika podnikání, dala podnět k odporným zlořádům. Ukazuje se, že tímto způsobem silně oslabená zodpovědnost je málo funkční. V pološeru anonymity, za fasádou neutrální firmy se odehrávají nejhorší nespravedlnosti a podvody. Správní rady těchto společností jdou v opomíjení své zodpovědnosti až tak daleko, že zrazují práva těch, jejichž majetek převzaly do správy. Dále nesmíme vynechat zmínku o oněch obratných a vychytralých lidech, kteří se vůbec nestarají o

to, aby byli činní poctivě a užitečně, ale bez ostychu vydražují lidskou ziskuchtivost a pak jí zneužívají ve svůj prospěch.

133. Přísná a pevná hospodářská morálka, kdyby ji byly státy energicky vymáhaly, by byla mohla tyto velmi těžké zlořády odvrátit, ano i jim předejít; to se však bohužel velmi často nestalo. Protože začátky nové hospodářské soustavy spadaly právě do doby, kdy se názory racionalismu uchytily a zapustily kořeny v mnoha duších, vytvořila se v krátké době národohospodářská věda odtržená od pravého mravního zákona, a tak se zcela uvolnily otěže lidské chtivosti.

134. Tak se stalo, že se mnohem větší počet lidí než dříve nestaral o nic jiného, než aby rozmnožil své bohatství, lhostejno jakým způsobem; toužili být nade vším a přede všemi a nedělali si nic ani z největších zločinů proti jiným lidem. Ti pak, kdo první vykročili touto pohodlnou cestou, která vede k záhubě, [62] snadno získali velmi mnoho napodobovatelů své nepravosti - ať již kouzlem svého očividného úspěchu, ať již okázalým přepychem svého bohatství, ať již tím, že se vysmívali výčitkám svědomí jiných lidí, jako by to byla jen malicherná úzkostlivost, ať již svou bezohledností, s níž šli přes mrtvolu svých méně úzkostlivých konkurentů.

135. Když vedoucí činitelé hospodářského života zbloudili z pravé cesty, pak bylo nasnadě, že i dělníci se za nimi všude vrhnou střemhlav do téže propasti; a to tím spíše, že velmi mnoho zaměstnavatelů používalo svých dělníků, jako by to byly pouhé nástroje, vůbec se nestarali o jejich duše, ba ani nepomysleli na nadzemské hodnoty. Člověk se opravdu zhrozí, když si uvědomí, jak velmi vážným nebezpečím je v moderních továrnách vydána mravnost dělníků (zvláště mladších) a stud dívek i jiných žen; když povážíme, jak často dnešní hospodářský život a zvláště nešťastná bytová otázka bývá překážkou rodinného pouta a návyku na rodinný život; když si uvědomíme, kolik a jakých obtíží se dělá řádnému svěcení svátečních dnů; když povážíme, jak všeobecně zesláblo a ochablo opravdu křesťanské cítění, jež působí, že i lidé prostí a neučení dovedou chápat vznešené pravdy, a na jehož místo nastoupila jediná starost: opatřit si tak neb onak živobyčí. A tak tělesná práce, kterou Bůh v otcovské prozřetelnosti i po dědičném hříchu určil k tělesnému i duševnímu blahu lidí, se stává stále více pramenem mravní zkázy. Mrtvá hmota opouští továrny zušlechtěna, ale lidé se tam kazí a znehodnocují.

Léky:

a) Obnovení hospodářství v křesťanském duchu

136. Dokud bude toto žalostné ničení duší trvat, je marná jakákoli snaha o obrodu společnosti. A není proti němu jiného účinného prostředku, než aby se lidé otevřeně a upřímně vrátili k nauce evangelia, to je k přikázáním toho, který jediný má slova věčného života [63], totiž taková slova, která nepominou nikdy, ani až pominou nebe a země [64]. Neboť všichni, kdo sociálním potřebám opravdu rozumějí, si toužebně přejí, aby hospodářský život byl uspořádán podle rozumového řádu. Avšak tento řád, který si i my vroucně přejeme a o nějž se usilovně snažíme, bude v každém ohledu neúplný a nedokonalý, nesjednotí-li se harmonicky všechny lidské snahy po vzoru podivuhodné jednoty záměrů Božích, pokud ovšem u lidí lze tuto jednotu uskutečnit. Dokonalým nazýváme ten řád, jež s velkým důrazem hlásá církev a požaduje i zdravý lidský rozum; aby totiž vše směřovalo k Bohu jakožto k prvnímu počátku a poslednímu cíli veškeré činnosti tvorů a aby všechny statky vytvořené pod vládou Boží byly pokládány za pouhé prostředky, jichž se má užívat jen potud,

pokud napomáhají k dosažení posledního cíle. Nelze se domnívat, že se tím snižuje výdělečná činnost nebo se pokládá za méně přiměřenou lidské důstojnosti; naopak, dostává se nám poučení, abychom v ní s pokornou úctou uznali svatou vůli božského Stvořitele, který postavil člověka na zemi, aby ji obdělával a aby ji mnoha způsoby používal podle svých potřeb. Nebrání se poctivě a spravedlivě rozmnožovat jmění těm, kdo vyrábějí zboží, naopak je správné, aby ten, kdo slouží celku a zvyšuje jeho blahobyť, také sám podle svého postavení měl na tomto růstu bohatství podíl, jen když se to vše děje s náležitou poslušností k zákonům Božím a bez poškozování práv jiných lidí a používá-li se bohatství podle zásad víry a rozumu. Budou-li tyto zásady všichni vždy a všude zachovávat, pak se v krátké době prosadí spravedlnost a spravedlivá dělba nejen při výrobě a nabývání statků, nýbrž i při používání majetku, které nyní bývá často velice nezřízené: a proti špinavému úsilí o zájmy pouze sobecké, které je hanbou a velikým hříchem naší doby, bude životem a skutky postaven přemilý, ale zároveň velmi mocný zákon křesťanské umírněnosti a sebevlády, jenž velí člověku, aby hledal nejprve království Boží a jeho spravedlnost, neboť ví jistě, že mu z Boží štědrosti a z věrnosti zaslíbením budou, pokud třeba, přidány i statky časné. [65]

b) Úkol lásky v novém řádu

137. Avšak při tom všem musí mít vždy velmi význačnou úlohu zákon lásky, "neboť ona je svorník dokonalosti"[66]. Velmi se tedy klamou ti neprozíraví reformátoři, kteří pyšně zamítají pomoc lásky a žádají jen, aby se zachovávala spravedlnost, a to spravedlnost směnná. Ano, láska nemůže nahradit spravedlnost, když člověk protiprávně odmítá konat spravedlnost, kterou je povinen konat. Avšak i kdybychom předpokládali, že každý člověk nakonec získá všechno, čím jsou mu jiní povinni, vždy bude lásce otevřeno pole široširé: neboť spravedlnost sama, i když je velmi věrně zachovávána, dovede sice odstraňovat příčiny sociálních konfliktů, nikdy však nedovede sjednocovat srdce a vytvářet svornost ve smýšlení. Zaveďte sebedokonalejší zařízení pro upevnění míru mezi lidmi a pro vzájemnou pomoc: nejspolehlivější zabezpečení své pevnosti mají tato zařízení ve vzájemném spojení srdcí, ve vzájemné lásce členstva; a kde toto není, pak - neviděli jsme to často? - ani nejlepší předpisy nejsou k ničemu. Proto svorná spolupráce všech k dosažení jediného společného blaha zde opravdu bude jen tehdy, budou-li složky společnosti živě cítit, že jsou údy jediné veliké rodiny a dětmi téhož nebeského Otce, ano že jsou jediným tělem v Kristu, "k sobě navzájem ... však údy"[67], takže "trpí-li jeden úd, trpí s ním všechny ostatní údy"[68]. Pak zajisté bohaté a vlivné kruhy změní svou dřívější nevšímavost vůči chudším bratřím ve starostlivou a účinnou lásku, s ochotným srdcem vyslechnou jejich spravedlivé požadavky, budou shovívaví k jejich případným proviněním a chybám. Dělníci pak upřímně odloží veškerou zášť a závist, jichž osnovatelé sociální revoluce tak zchytrale zneužívají, a nejenže nebudou s odporem nenávidět postavení, které jim v lidské společnosti vykázala Boží prozřetelnost, nýbrž naopak budou na ně hrdí, neboť si budou dobře vědomi, že každý podle svého úkolu a povinnosti opravdu užitečně a čestně přispívá k obecnému blahu a že kráčí ve šlépějích toho, jenž, ač byl Bohem, chtěl být mezi lidmi tesařem a chtěl být pokládán za tesařova syna.

Obtíže úsilí o nový řád

138. Rozleje-li se tedy takto znova po světě duch evangelia, jenž je duchem křesťanské mírnosti a všeobecné lásky, pak máme důvěru, že se uskuteční ono toužebně žádané a plné vybudování lidské společnosti v Kristu a onen "mír Kristův v království Kristově". Hned od samého počátku našeho pontifikátu jsme se pevně rozhodli, že všechny naše starosti a veškerá naše péče se zaměří na tento mír Kristův v království Kristově[69]; a vy, ctihodní bratři, kteří z ustanovení Ducha svatého s námi spravujete Boží církev[70] a přispíváte s horlivostí

hodnou nejvyšší chvály k tomuto velmi důležitému a nyní nejnezbytnějšímu cíli ve všech končinách země, i v misijních zemích - vám náleží zasloužená chvála a uznání, jakož i těm kněžím a laikům, v nichž s radostí vidíme každodenní spolupracovníky na tomto velikém díle a zdatné pomocníky, totiž mým milovaným synům, pracujícím v Katolické akci, kteří se s námi tak horlivě starají o sociální život, pokud tato starost církvi přísluší a je jí uložena již jejím božským ustanovením. Ty opět a opět v Pánu vybízíme, aby nelitovali žádných prací, aby se nezalekli žádných obtíží, nýbrž aby byli den ze dne ještě zmužilejší a statečnější.^[71] Ukládáme jim, aby se pustili do díla jistě těžkého, neboť dobře víme, že na obou stranách - ve vyšších i nižších společenských kruzích - je velmi mnoho překážek a ty musejí být překonány. Ať však neklesají na mysli; je známkou křesťanů pouštět se do svízelných zápasů; a zdolávat těžké námahy je známkou těch, kteří jako dobří vojáci Kristovi^[72] jej následují zvlášť zblízka.

139. Když tedy doufáme jedině v pomoc Všemohoucího, jenž "chce, aby se všichni lidé zachránili"^[73], ze všech sil budme nápomocni oněm ubohým duším, které se od Boha odvrátily. Odvádějme je od pozemských starostí, v nichž se přespříliš ztrácejí, učme je s důvěrou pomýšlet na statky věčné. Toho někdy bude možno dosáhnout snáze, než se snad na prvý pohled zdá. Neboť jestliže v koutku srdce i nejzkaženějšího člověka se tají - jako ohnivé uhlíky pod popelem - obdivuhodné duchovní síly, nepochybná to svědectví toho, že duše je od přirozenosti křesťanská, oč více v srdcích nesčetného počtu lidí, kteří upadli do omylu spíše z nevědomosti nebo v důsledku nepříznivých okolností.

140. Ostatně i v dělnictvu se již ukazují některé potěšitelné známky obnovy společnosti. V jejich spolcích ke své veliké radosti vidíme i skupiny mladých dělníků, kteří ochotně poslouchají rady Boží milosti a s obdivuhodnou horlivostí se snaží získat pro Krista také své druhy. Neméně nutné je pochválit vůdce dělnických sdružení, kteří nehledí na vlastní prospěch, pečují jedině o blaho svých druhů a usilují o to, aby jejich spravedlivé požadavky nejen hájili a uplatňovali, ale též aby je moudře uváděli v soulad se zájmy celého "stavu" ; při tom se od tohoto svého vznešeného úkolu nedají odstrašit žádnými překážkami ani podezříváním. Dokonce i četní mladí lidé, kteří buď pro své nadání, nebo pro svůj majetek záhy stanou mezi předními lidmi společnosti, důkladně studují sociální problémy a vzbuzují radostnou naději, že se jednou budou skutečně cele věnovat práci na obnově společnosti.

Jak postupovat

141. A tak přítomné poměry samy, ctihodní bratři, jasně ukazují, jakou cestou se má jít. Neboť před námi nyní - jako i jindy nejednou v dějinách církve - stojí svět z velké části propadlý pohanství. Aby celé tyto vrstvy společnosti byly přivedeny zpět ke Kristu, kterého zapřely, musejí se pro tento účel z nich samých vybrat a vyškolit laičtí pomocníci, kteří by dobře znali je, jejich smýšlení a přání, kteří by si svým bratrským a přátelským přístupem našli cestu k jejich srdci. Neboť prvními a nejbližšími apoštoly dělníků musejí být zase dělníci; stejně tak apoštoly pro svět průmyslu a obchodu mají být lidé z těchto oblastí.

142. Tyto laiky, kteří by byli apoštoly mezi dělníky a mezi zaměstnavateli, pečlivě vyhledávat, opatrně vybírat, vhodně vychovávat a školit - to je především úlohou vaší a vašeho kléru, ctihodní bratři. Tím se ukládá kněžím úloha věru nesnadná, a aby mohla být splněna, musí kněžský dorost, jenž je nadějí církve, k ní být řádně vyzbrojen usilovným studiem sociální otázky. Především však je nutné, aby ti, kterým tento úkol určíte za zvláštní poslání, měli velmi vytrýbený smysl pro spravedlnost; aby se dovedli s vytrvalostí vpravdě mužnou postavit proti komukoli, když klade nespravedlivé požadavky nebo když

nespravedlivě jedná; dále aby vynikali obezřetností a umírněností, která je daleka jakéhokoli radikalismu; aby byli především proniknuti Kristovou láskou, jež jediná dovede mocně a zároveň sladce podrobovat srdce a vůli lidí zákonům spravedlnosti a slušnosti. Není důvodu k pochybnostem. Musíme se vši rozhodností jít touto cestou, která se v minulosti již tolikrát skvěle osvědčila.

143. Tyto pak, své milované syny, vybrané pro tak velikou úlohu, snažně v Pánu vybízíme, aby se zcela věnovali vzdělávání jim svěřených laických apoštolů a aby při tomto nad jiné kněžském a apoštolském díle vhodně používali prostředků křesťanské výchovy: aby učili mládež, zakládali křesťanské spolky, zřizovali v duchu víry studijní kroužky. Především však ať si vysoce váží a k prospěchu svých chovanců ať pilně používají nejvzácnějšího prostředku k obnově soukromé i sociální, totiž duchovních cvičení. Řekli jsme to v okružním listu *Mens nostra* [74]. V této encyklice jsme jasně zmínili a s velkým důrazem doporučili jak exercicie pro laiky vůbec, tak zvláště velmi užitečná duchovní cvičení pro dělníky. Neboť v této škole ducha se nejenom vychovávají výborní křesťané, nýbrž i skuteční apoštolové pro jakékoli životní poměry tím, že se v ní naplňují žářem Srdce Ježíšova. Z této školy - jako apoštolové z jeruzalémského večeraďla - vyjdou lidé vyzbrojeni neohroženou vírou, upevnění nezdolnou vytrvalostí v pronásledování, planoucí žhavou horlivostí pro Kristovo království a jeho stále větší rozšíření.

144. Nyní je skutečně nesmírně zapotřebí takových statečných bojovníků Kristových, kteří by všemi silami pracovali na tom, aby lidstvo uchránili před nevýslovnou zhoubou, do níž by se zřítilo, kdyby zavrhl učení evangelia a kdyby připustilo, aby zvítězil onen směr, který šlape po právech jak přirozených, tak božských. Církev Kristova, vybudovaná na nerozborné skále, se nemá čeho bát, neboť ví bezpečně, že brány pekelné ji nikdy nepřemohou; [75] ano, zkušenost tolika staletí jí ukazuje, že z největších bouří vychází obyčejně ještě silnější a ozdobena novými triumfy. Ale její mateřská láska nemůže zůstat netečná při nesčetných hrůzách, jimiž je za takových bouří tolik tisíců lidí zmítáno, a zvláště při obrovských duchovních škodách z toho vyplývajících, kdy je tolik duší vykoupených krví Kristovou strhováno do věčné záhuby.

145. Aby se odvrátila od lidské společnosti tak hrozná zla, nesmí tedy ani jeden prostředek zůstat nevyzkoušen a nepoužit: k tomuto cíli musí směřovat všechny práce, všechna příčinlivost i vytrvalé vroucí modlitby k Bohu. Neboť - s pomocí milosti Boží - jsou osudy lidstva v našich rukou.

146. Nestřpme, ctihodní bratři a milovaní synové, aby se děti tohoto světa zdály být chytřejšími než my, kteří jsme z Boží dobroty synové světla. [76] Vždyť vidíme, jak oni si s největší promyšleností vyhledávají a školí odhodlané stoupence, aby jejich nesprávné ideje den co den šířili do všech vrstev obyvatelstva a do všech končin světa. Kdykoli pak má být podniknut zvláště mohutný útok na církev Kristovu, vídáme je, jak odkládají zarytá nepřátelství, jak se svorně řadí v jeden semknutý šik a jak spojují všechny své síly, aby dosáhli svého cíle.

Jednota a svornost

147. Není jistě člověka, který by nevěděl, kolik a jak veliké věci všude podniká neúnavná horlivost katolíků jak v oblasti sociální, tak v oblasti školství a náboženství. Ale tato podivuhodná a usilovná činnost ztrácí nezřídka na účinnosti, protože se příliš tříští síly. Ať se tedy sjednotí všichni mužové dobré vůle, kteří chtějí pod vedením církevních pastýřů bojovat

tento dobrý a mírumilovný Kristův boj; a všichni, podřizující se vedení a učení církve, ať se snaží přispět - každý podle svých schopností, sil, postavení - k obrození lidské společnosti, jak k němu dal signál svou nesmrtelnou encyklikou *Rerum novarum* Lev XIII.; a to tak, že nebudou hledat sebe a své zájmy, nýbrž zájmy Ježíše Krista;[\[77\]](#) nebudou se snažit uplatnit svůj co svůj vlastní plán, nýbrž budou ochotni zřít se ho, i kdyby byl sebelepší, pokud by se ukázalo, že to vyžaduje větší obecné blaho: aby ve všem a nade vším Kristus kraloval, Kristus vládl, jemu byla "čest, sláva i moc na věčné věky"[\[78\]](#).

148. Aby se to uskutečnilo, k tomu vám, ctihodní bratři a milovaní synové, kteří jste příslušníky veliké katolické rodiny nám svěřené, a se zvláštní láskou dělníkům a pracovníkům v jiných rukodělných povoláních, protože nám byli Boží prozřetelností obzvláště svěřeni, jakož i křesťanským zaměstnavatelům a podnikatelům, udělujeme z otcovského srdce apoštolské požehnání.

Dáno v Římě u Svatého Petra 15. května 1931, v desátém roce našeho pontifikátu.

Papež Pius XI.

Seznam zkratk

BIBLICKÉ ZKRATKY

Knihy Starého zákona

Gn	1. kniha Mojžíšova
Ex	2. kniha Mojžíšova
Lv	3. kniha Mojžíšova
Nm	4. kniha Mojžíšova
Dt	5. kniha Mojžíšova
Joz	Knihy Jozue
Sd	Knihy Soudců
Rt	Knihy Rút
1 Sam	1. kniha Samuelova
2 Sam	2. kniha Samuelova
1 Král	1. kniha Královská
2 Král	2. kniha Královská
1 Kron	1. kniha Kronik
2 Kron	2. kniha Kronik
Ezd	Knihy Ezdrášova
Neh	Knihy Nehemiášova
Tob	Knihy Tobíáš
Jdt	Knihy Judit
Est	Knihy Ester
1 Mak	1. kniha Makabejská

2 Mak	2. kniha Makabejská
Job	Kniha Job
Ž	Kniha Žalmů
Př	Kniha Přísloví
Kaz	Kniha Kazatel
Pís	Píseň písni
Mdr	Kniha Moudrosti
Sir	Kniha Sirachovcova
Iz	Kniha proroka Izaiáše
Jer	Kniha proroka Jeremiáše
Pláč	Kniha Žalozpěvů
Bar	Kniha proroka Barucha
Ez	Kniha proroka Ezechiela
Dan	Kniha proroka Daniela
Oz	Kniha proroka Ozeáše
Jl	Kniha proroka Joela
Am	Kniha proroka Amosa
Abd	Kniha proroka Abdiáše
Jon	Kniha proroka Jonáše
Mich	Kniha proroka Micheáše
Nah	Kniha proroka Nahuma
Hab	Kniha proroka Habakuka
Sof	Kniha proroka Sofoniáše
Ag	Kniha proroka Aggea
Zach	Kniha proroka Zachariáše
Mal	Kniha proroka Malachiáše

Knihy Nového zákona

Mt	Evangelium podle Matouše
Mk	Evangelium podle Marka
Lk	Evangelium podle Lukáše
Jan	Evangelium podle Jana
Sk	Skutky apoštolů
Řím	List svatého apoštola Pavla Římanům
1 Kor	1. list svatého apoštola Pavla Korint'anům
2 Kor	2. list svatého apoštola Pavla Korint'anům
Gal	List svatého apoštola Pavla Galat'anům
Ef	List svatého apoštola Pavla Efesanům
Flp	List svatého apoštola Pavla Filipanům
Kol	List svatého apoštola Pavla Kolosanům
1 Sol	1. list svatého apoštola Pavla Soluňanům
2 Sol	2. list svatého apoštola Pavla Soluňanům
1 Tim	1. list svatého apoštola Pavla Timotejovi
2 Tim	2. list svatého apoštola Pavla Timotejovi
Tit	List svatého apoštola Pavla Titovi
Flm	List svatého apoštola Pavla Filemonovi
Žid	List Židům
Jak	List svatého apoštola Jakuba
1 Petr	1. list svatého apoštola Petra

2 Petr	2. list svatého apoštola Petra
1 Jan	1. list svatého apoštola Jana
2 Jan	2. list svatého apoštola Jana
3 Jan	3. list svatého apoštola Jana
Jud	List svatého apoštola Judy
Zj	Kniha Zjevení svatého apoštola Jana

ZKRATKY DOKUMENTŮ 2. VATIKÁNSKÉHO KONCILU

AA	Dekret o apoštolátu laiků <i>Apostolicam actuositatem</i>
AG	Dekret o misijní činnosti církve <i>Ad gentes</i>
ChD	Dekret o pastýřské službě biskupů v církvi <i>Christus Dominus</i>
DH	Prohlášení o náboženské svobodě <i>Dignitatis humanae</i>
DV	Věřoučná konstituce o Božím zjevení <i>Dei Verbum</i>
GE	Prohlášení o křesťanské výchově <i>Gravissimum educationis</i>
GS	Pastorální konstituce o církvi v dnešním světě <i>Gaudium et spes</i>
IM	Dekret o hromadných sdělovacích prostředcích <i>Inter mirifica</i>
LG	Věřoučná konstituce o církvi <i>Lumen gentium</i>
PC	Dekret o přizpůsobené obnově řeholního života <i>Perfectae caritatis</i>
NAe	Prohlášení o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím <i>Nostra aetate</i>
OE	Dekret o katolických východních církvích <i>Orientalium ecclesiarum</i>
OT	Dekret o výchově ke kněžství <i>Optatam totius</i>
PO	Dekret o službě a životě kněží <i>Presbyterorum ordinis</i>
SC	Konstituce o posvátné liturgii <i>Sacrosanctum concilium</i>
UR	Dekret o ekumenismu <i>Unitatis redintegratio</i>

JINÉ ZKRATKY

CCL	Corpus Christianorum Latinorum
CIC	Codex iuris canonici – Kodex kanonického práva, Praha, Zvon 1994
PG	Patrologia Graeca, vyd. J.P.Migne, Paris 1857–1866
PL	Patrologia Latina, vyd. J.P.Migne Paris 1878–1890

[1] Encyklika *Arcanum* z 10. února 1880

- [2] Encyklika *Diuturnum* z 29. června 1881
- [3] Encyklika *Immortale Dei* z 1. listopadu 1885
- [4] Encyklika *Sapientiae christianae* z 10. ledna 1890
- [5] Encyklika *Quod apostolici muneris* z 28. prosince 1878
- [6] Encyklika *Libertas* z 20. června 1888
- [7] Lev XIII., enc. *Rerum novarum* z 15. května 1891, 1
- [8] Tamtéž, 13
- [9] Tamtéž, 2
- [10] Tamtéž, 13
- [11] Tamtéž, 1
- [12] Sv. Ambrož, *De excessu fratris sui Satyri*, I, 44
- [13] Encyklika *Rerum novarum*, 13
- [14] Stačí uvést aspoň některé z nich: Lev XIII., apoštolský list *Praeclara* (20. června 1894); enc. *Graves de communi* (18. ledna 1901). - Pius IX., *Motu proprio De actione populari christiana* (8. prosince 1903). - Benedikt XV., enc. *Ad beatissimi* (1. listopadu 1914). Pius XI., enc. *Ubi arcano* (23. prosince 1922); enc. *Rite expiatis* (30. dubna 1926)
- [15] Srov. *La Hiérarchie catholique et le Problème social depuis l'Encyclique Rerum novarum*, 1891-1931, Paris, éditions Spes, 1931
- [16] Lev XIII., enc. *Rerum novarum*, 26
- [17] Tamtéž, 29
- [18] Tamtéž, 36
- [19] Lev XIII., enc. *Rerum novarum*, 42
- [20] Tamtéž, 43
- [21] Pius X., enc. *Singulari quadam* (24. září 1912)
- [22] Srov. List posvátné kongregace koncilu biskupovi v Lille z 5. června 1929
- [23] Srov. Lev XIII., enc. *Rerum novarum*, 13
- [24] Pius XI., enc. *Ubi arcano* (23. prosince 1922)

- [25] Pius XI., enc. *Ubi arcano* (23. prosince 1922)
- [26] Srov. enc. *Rerum novarum*, 19
- [27] Tamtéž
- [28] Encyklika *Rerum novarum*, 7
- [29] Promluva na kongresu italské Katolické akce 16. května 1926
- [30] Lev XIII., enc. *Rerum novarum*, 6
- [31] Tamtéž, 10
- [32] Tamtéž, 35
- [33] Sv. Tomáš Akvinský, *Summa theol.*, II. II. q. 134
- [34] Encyklika *Rerum novarum*, 27
- [35] Encyklika *Rerum novarum*, 15
- [36] Lev XIII., enc. *Rerum novarum*, 7
- [37] 2 Sol 3,10
- [38] Srov. 2 Sol 3,8-10
- [39] Lev XIII., enc. *Rerum novarum*, 35
- [40] Tamtéž, 34
- [41] Encyklika *Rerum novarum*, 17
- [42] Srov. Pius XI., enc. *Casti connubii* (30. prosince 1930)
- [43] Srov. sv. Tomáš Akvinský, *De regimine principum*, I, 15. - Lev XIII., enc. *Rerum novarum*, 27
- [44] Srov. Lev XIII., enc. *Rerum novarum*, 16
- [45] Srov. *Summa contra gent.*, III. 71; srov. *Summa theol.*, I. q. 65 a. 2
- [46] Srov. Lev XIII., enc. *Immortale Dei* (1. listopadu 1885)
- [47] Lev XIII., enc. *Rerum novarum*, 42
- [48] Ef 4,16
- [49] Encyklika *Rerum novarum*, 15

- [50] Srov. Řím 13,1
- [51] Srov. Lev XIII., enc. *Diuturnum* (29. června 1881)
- [52] Pius XI., enc. *Divini illius Magistri* (31. prosince 1929)
- [53] Srov. Jak 2
- [54] 2 Kor 8,9
- [55] Srov. Mt 11,28
- [56] Srov. Lk 12,48
- [57] Mt 16,27
- [58] Srov. Mt 7,24nn
- [59] Lev XIII., enc. *Rerum novarum*, 22
- [60] Srov. Mt 16,26
- [61] Srov. Sd 2,17
- [62] Srov. Mt 7,13
- [63] Srov. Jan 6,70
- [64] Srov. Mt 24,35
- [65] Srov. Mt 6,33
- [66] Kol 3,14
- [67] Řím 12,5
- [68] 1 Kor 12,26
- [69] Srov. Pius XI., enc. *Ubi arcano* (23. prosince 1922)
- [70] Srov. Sk 20,28
- [71] Srov. Dt 31,7
- [72] Srov. 2 Tim 2,3
- [73] 1 Tim 2,4
- [74] Z 20. prosince 1929

[\[75\]](#) Srov. Mt 16,18

[\[76\]](#) Srov. Lk 16,8

[\[77\]](#) Srov. Flp 2,21

[\[78\]](#) Zj 5,13